

Warszawa, 21-03-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.571.18.2024.JJ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Aresztu Śledczego w Białymstoku**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT na dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiejkolwiek sankcji lub

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, p. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W dniach 8–11 lipca 2024 r. przedstawiciele KMPT przeprowadzili wizytację Aresztu Śledczego w Białymstoku. Jej celem było sprawdzenie sposobu traktowania i warunków detencji kobiet oraz przedstawienie rekomendacji, które wzmocnią ich ochronę przed ryzykiem tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

10. W skład zespołu wizytującego wchodził: Aleksandra Nowicka (kryminolog, specjalista ds. bezpieczeństwa wewnętrznego), Mikołaj Kidoń (prawnik) oraz Justyna Jóźwiak (dr nauk społecznych w zakresie socjologii).

11. W czasie wizytacji przedstawiciele KMPT odbyli wstępną rozmowę z ppłk Małgorzatą Błazewicz – dyrektorką Aresztu Śledczego w Białymstoku oraz kpt. Adamem Radziszewskim, mjr. Rafałem Kruszewskim, ppłk. Grzegorzem Bazydło – zastępcami dyrektorki Aresztu Śledczego w Białymstoku, dokonali oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń placówki i terenu zewnętrznego, przeprowadzili poufne rozmowy z osobami pozbawionymi wolności i funkcjonariuszami, zapoznali się z prowadzoną na miejscu dokumentacją.

12. Na koniec wizyty delegacja KMPT przekazała swoje wstępne uwagi dyrektorze Aresztu i jej zastępcom.

13. Po zakończeniu wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali analizy przekazanej przez władze jednostki dokumentacji oraz nagrań monitoringu z 7 przypadków zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

14. Niniejszy raport sygnalizuje problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt IV), oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania (pkt V).

III. Charakterystyka placówki

15. Pojemność jednostki wynosi 636 miejsc, spośród których 56 przeznaczonych jest dla kobiet. W czasie wizytacji w Areszcie przebywały 53 kobiety, w tym 12 tymczasowo aresztowanych i 1 ukarana. Od 1 grudnia 2021 r. Aresztowi

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

Śledczemu podlega Oddział Zewnętrzny w Białymstoku przy ulicy Hetmańskiej 89. Odbywają tam karę wyłącznie mężczyźni, recydywiści, w warunkach zakładu karnego typu półotwartego i otwartego (R-2, R-3). Pojemność Oddziału Zewnętrznego wynosi 281 miejsc.

16. Areszt Śledczy w Białymstoku jest jednostką penitencjarną przeznaczoną dla: tymczasowo aresztowanych kobiet i mężczyzn, młodocianych kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego (M-1), kobiet odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy w zakładzie karnym typu zamkniętego (P-1), recydywistek i recydywistów penitencjarnych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego (R-1). W Areszcie mogą także przebywać osadzeni (kobiety i mężczyźni) tzw. niebezpieczni¹³ (21 miejsc) oraz skierowani do ośrodka diagnostycznego¹⁴ (25 miejsc).

17. Nadzór nad oddziałem kobiecym sprawuje mjr Rafał Kruszewski – zastępca dyrektorki Aresztu.

18. Areszt Śledczy w Białymstoku podlega Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Olsztynie. Nadzór penitencjarny sprawuje Sąd Okręgowy w Białymstoku, IV Wydział Penitencjarny i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych.

19. W latach 2022–2024 (do dnia wizytacji KMPT) Areszt był wielokrotnie wizytowany przez przedstawicieli: Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego w Białymstoku (kilka kontroli podjętych było w związku z badaniem jakości posiłków – nie stwierdzono nieprawidłowości), Centralnego Zarządu Służby Więziennej (CZSW), Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej (OISW) w Olsztynie oraz sędziego wizytatora Sądu Okręgowego w Białymstoku (sprawozdanie sędziego penitencjarnego z kompleksowej wizytacji przeprowadzonej w 2022 r. nie zawierało zaleceń). Żadna z tych wizytacji nie była ukierunkowana na zbadanie sytuacji kobiet pozbawionych wolności. W sprawozdaniach z wizytacji OISW w Olsztynie znajdują się zalecenia dotyczące m.in.: przeprowadzenia szkoleń dla funkcjonariuszy (w zakresie profilaktyki presuicydalnej, postępowania z osadzonymi z niepełnosprawnościami i zaburzeniami psychicznymi), oddziaływań wobec osadzonych długoterminowych, sposobu prowadzenia dokumentacji w ambulatorium, użytkowania pojazdów służbowych, postępowania z depozytem osadzonych. Z kolei w sprawozdaniu z wizytacji przedstawicieli CZSW, przeprowadzonej w dniach 7–10 listopada 2023 r., zwrócono uwagę m.in. na zaniechanie użycia kamery nasobnej przez dowódcę zmiany

¹³ Sprawcy szczególnie niebezpieczni, o których mowa w art. 88a i 212a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2024 r. poz. 706).

¹⁴ Zob. Przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dostępne na stronie: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as>.

w trakcie interwencji w celi mieszkalnej oraz brak zabezpieczenia materiału wideo obejmującego całość interwencji.

IV. Problemy systemowe

20. **[Powierzchnia celi mieszkalnej]** Największymi celami w Areszcie Śledczym w Białymstoku w oddziałach męskich są cele 10-osobowe (19 cel), natomiast na oddziale kobiecym: cela 8-osobowa (1) oraz 6-osobowe (2). Z dokumentacji uzyskanej podczas wizytacji, przedstawiającej liczbę cel według normy powierzchni mieszkalnej, wynika, że większość wieloosobowych cel spełnia minimalny standard 3 m² przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę. W Areszcie funkcjonuje ponadto 9 cel 1-osobowych i tylko 1 cela gwarantuje powierzchnię powyżej 6 m². Metraż ten nie spełnia standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)¹⁵. Minimalny metraż celi zalecany przez CPT wynosi 4 m² (w przypadku cel wieloosobowych) oraz 6 m² (w przypadku cel jednoosobowych)¹⁶.

21. **[Opieka psychologiczna]** W Dziale Penitencjarnym zatrudnionych było 5 psychologów, przy czym 3 z nich na stałe wykonywało swoje obowiązki na terenie Aresztu Śledczego w Białymstoku, 1 na terenie Oddziału Zewnętrznego, a 1 częściowo na terenie Aresztu, a częściowo na terenie Oddziału Zewnętrznego. Przy uwzględnieniu pojemności jednostki (wraz z OZ), na jednego psychologa przypadało średnio 178 osadzonych (bez uwzględnienia Ośrodka Diagnostycznego, w którym na stałe pełni służbę dodatkowy psycholog). Powyższy stan rzeczy spełniał standardy pracy penitencjarnej określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, zgodnie z którymi na jednego psychologa powinno przypadać nie więcej niż 200 osadzonych¹⁷. Jednakże w ocenie KMPT standard ten jest zbyt niski i nie przekłada się

¹⁵ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), <https://www.coe.int/en/web/cpt/home>.

¹⁶ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 59 i 67. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudnia 2015 r., CPT/Inf (2015) 44. Zob. również wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.

¹⁷ Zob. Zarządzenie Nr 103/24 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 27 grudnia 2024 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

na efektywność oddziaływań psychologicznych oraz utrudnia wykrycie i udokumentowanie psychologicznych śladów tortur i innych form złego traktowania¹⁸.

22. **[Aktywność tymczasowo aresztowanych]** Problematyczna jest też sytuacja osób tymczasowo aresztowanych, które większość czasu spędzają w celach mieszkalnych bez możliwości pracy i podejmowania konstruktywnych zajęć w ciągu dnia¹⁹. Najczęściej przysługuje im godzinny spacer raz dziennie, dostęp do świetlicy i biblioteki (zgodnie z grafiką). Jeszcze gorzej sytuacja przedstawia się w przypadku kobiet tymczasowo aresztowanych, których w wizytowanym Areszcie było tylko 12. Zorganizowanie zajęć poza celą dla tak niewielkiej grupy, wobec której muszą jednocześnie być przestrzegane zasady rozmieszczania aresztowanych wymienione w art. 212 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy²⁰ (dalej: k.k.w.), jest dla personelu jednostek penitencjarnych dodatkowym utrudnieniem.

23. Sytuacja osób tymczasowo aresztowanych w polskich jednostkach penitencjarnych nie odpowiada standardom przewidzianym w Europejskich Regułach Więziennych²¹ oraz raportach CPT²² i SPT²³. SPT podkreśla, że wymuszona bezczynność zwiększa napięcie i może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia i dobrego samopoczucia osadzonych, także dla przyszłej reintegracji po opuszczeniu zakładu. Skrajna i całkowita nieaktywność w dłuższym okresie może stanowić niehumanitarne traktowanie²⁴.

¹⁸ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 53-54. Zob. również wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 maja 2016 r., 19 lutego 2019 r. oraz 10 listopada 2020 r., KMP.571.8.2016.

¹⁹ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., s. 87.

²⁰ Dz. U. z 2024 r. poz. 706.

²¹ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 25.1 i 25.2.

²² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 73.

²³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., p. 86-87.

²⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Beninie w 2008 r., CAT/OP/BEN/1, p. 273.

24. **[Kontrola osobista dzieci]** Obowiązujące przepisy w zakresie przeprowadzania kontroli osobistej osób odwiedzających osadzonych w jednostkach penitencjarnych²⁵ nie różnicują kontrolowania osób dorosłych i dzieci²⁶.

25. Dyrektor Generalny Służby Więziennej w piśmie do Dyrektorów Okręgowych Służby Więziennej z 26 lutego 2021 r.²⁷ zalecił, aby kontroli osobistej dzieci w wieku przedszkolnym dokonywali w pierwszej kolejności funkcjonariusze z personelu medycznego bądź też działu penitencjarnego (psycholodzy). Nadto, w myśl art. 18 ust. 3b ustawy o Służbie Więziennej²⁸, w kontroli osobistej może uczestniczyć osoba wykonująca zawód medyczny, nie uwzględnia się przy tym ani obligatoryjności tej czynności, ani możliwości wyręczenia medyka przez psychologa²⁹. Zaznaczyć należy, że obie grupy zawodowe są w jednostkach penitencjarnych nieliczne i obciążone obowiązkami, wobec czego w praktyce w wielu przypadkach rozwiązanie to nie będzie stosowane³⁰. Niezrozumiałe jest także odniesienie powyższych zasad wyłącznie do dzieci w wieku przedszkolnym, podczas gdy dla dziecka starszego, w tym nieletniego np. z niepełnosprawnością intelektualną, tradycyjny model kontroli może być równie traumatyczny.

26. Brak szczegółowych regulacji dotyczących sposobu przeprowadzania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej kontroli osobistej nieletnich powoduje, że dochodzi do dowolności postępowania. Jak ustaliła delegacja KMPT, w Areszcie Śledczym w Białymstoku kontrola osobista dzieci odbywa się w wyjątkowych, koniecznych sytuacjach, w oddzielnym pokoju udekorowanym przyjaźnie dla dzieci.

²⁵ Zasady dotyczące przeprowadzania kontroli osobistej osób ubiegających się o wstęp na teren jednostki penitencjarnej określają art. 18 ust. 3a i nast. ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1869 ze zm.) oraz § 9 wydanego na jej podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku (Dz. U. poz. 1522; dalej: rozporządzenie w sprawie kontroli osobistej). Generalną zasadą jest, że kontrolę osobistą przeprowadza co najmniej dwóch funkcjonariuszy tej samej płci co osoba kontrolowana, podczas nieobecności osób postronnych i osób odmiennej płci oraz w miejscu niemonitorowanym, niedostępnym w czasie przeprowadzania kontroli dla osób postronnych (art. 18 ust. 3b ustawy o Służbie Więziennej).

²⁶ Jedynie w § 9 ust. 3 pkt 9 rozporządzenia w sprawie kontroli osobistej wskazano, że na żądanie przedstawiciela ustawowego lub pełnoletniej osoby najbliższej, sprawujących opiekę nad małoletnią osobą kontrolowaną, kontrolę osobistą małoletniej osoby kontrolowanej przeprowadza się w obecności przedstawiciela ustawowego lub pełnoletniej osoby najbliższej.

²⁷ Sygn. BSW.500.1.2001.PM.

²⁸ Dz. U. z 2024 r. poz. 1869.

²⁹ Zob. Wystąpienie generalne ZRPO do RPD z 25 maja 2024 r., sygn. IX.517.508.2024.

³⁰ W przypadku widzeń odbywających się w soboty lub niedziele w wielu jednostkach psycholog czy służba medyczna w ogóle nie są obecni.

W kontroli bierze udział opiekun prawny oraz pielęgniarka, a w razie jej nieobecności – psycholog.

27. Przyjęte przez Komitet Ministrów dla państw członkowskich wytyczne dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych wskazują, że „wszelkie kontrole bezpieczeństwa w odniesieniu do dzieci powinny odbywać się w sposób przyjazny dla dzieci, z poszanowaniem godności dzieci i ich prawa do prywatności, jak również z poszanowaniem ich integralności fizycznej i psychicznej, a także ich bezpieczeństwa. Jakiegokolwiek metody przeszukań o charakterze inwazyjnym w odniesieniu do dzieci, w tym przeszukania otworów ciała, powinny być zabronione”³¹.

28. Warto podkreślić, że SPT po wizycie w Polsce w 2018 r. wyraził zaniepokojenie szerokim stosowaniem w jednostkach penitencjarnych kontroli osobistej z rozebraniem się do naga wobec osób odwiedzających, w tym dzieci. Podkomitet zalecił polskim władzom ograniczenie kontroli osobistej osób odwiedzających oraz dopilnowanie, aby w przypadku takich kontroli spełnione były kryteria konieczności, racjonalności i proporcjonalności. Ponadto wskazał, że w każdym przypadku, w odniesieniu do osób odwiedzających, należy unikać przeszukania otworów ciała i nie stosować ich u dzieci, zgodnie z zasadą 60.2 Reguł Nelsona Mandeli³². Podkomitet wskazuje również na potrzebę wykorzystywania technologii w celu uniknięcia konieczności przeprowadzania kontroli osobistych³³.

29. Powyższe uzupełnia CPT, wskazując, że: „Jeśli istnieje poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa (oparte na szczegółowych informacjach) ze strony konkretnego odwiedzającego, powinno się dopuścić odbycie widzenia w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą lub pod nadzorem zamiast przeprowadzać kontrolę osobistą odwiedzającego”³⁴.

30. W ocenie KMPT kontrola osobista wobec dzieci powinna zostać zakazana, a czynności kontrolne powinny ograniczyć się do kontroli pobieżnej (przeprowadzanej w sposób przyjazny w bezpiecznym otoczeniu). W razie potrzeby dodatkowego sprawdzenia wykorzystywać należy odpowiednie urządzenia skanujące³⁵.

³¹ Zob. Zalecenie CM/Rec(2018)5E Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych.

³² Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 111.

³³ Zob. Raport SPT z wizyty w Gwatemali w 2023 r., CAT/OP/GTM/ROSP/1, p. 46-47.

³⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2013 r., CPT/Inf (2014) 21, p. 106.

³⁵ Stowarzyszenie na Rzecz Zapobiegania Torturom (ATP) zachęca w swoich materiałach władze więzienne „do korzystania z odpowiednich alternatyw, takich jak sprzęt elektroniczny (promienie rentgenowskie), wykrywacze metali (...). Powinny być dostępne alternatywne metody przeszukania

31. **[Wyżywienie]** Przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na słabą jakość wyżywienia, monotonność posiłków, niewielką liczbę owoców i warzyw. Osadzeni lub ich bliscy, którzy posiadają środki finansowe, mogą dokonywać zakupów różnych produktów, w tym żywnościowych, w więziennej kantynie, która w ocenie KMPT była dobrze wyposażona pod tym względem³⁶. Natomiast dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej jedynym źródłem posiłków jest więzienna kuchnia.

32. KMPT dostrzega, że problem ten dotyczy większości wizytowanych jednostek penitencjarnych. W ostatnim czasie coraz więcej osadzonych podkreśla, że regularnie spożywa niezdrowe, przetworzone, pozbawione smaku jedzenie. Obserwacja posiłków wydawanych osadzonym podczas wizytacji KMPT prowadzi do wniosku, że na obiad (posiłek podstawowy) dominują potrawy z kaszy (przez niektórych osadzonych określane jako „beton”), makaronu, soi oraz wodniste zupy. W niektórych jednostkach w wyznaczone dni tygodnia podawany jest obiad jednodaniowy, tzw. litraż, czyli porcja gęstej zupy (przez niektórych określana jako „zupa z wkładką”, czyli kawałkiem mięsa lub kiełbasy). Na śniadanie i kolację wydawany jest chleb, kawałek margaryny, łyżka marmolady lub plasterki słabej jakościowo wędliny (najczęściej salcesonu, kaszanki, mielonki lub kiełbasy).

33. Dieta w codziennym życiu więziennym ma zasadniczy wpływ na funkcjonowanie fizyczne i psychiczne osadzonych. Zdrowa, zbilansowana żywność wyposaża więźniów w lepszą kondycję, umiejętności, samopoczucie, polepszając jakość ich życia (także po opuszczeniu zakładu) i readaptację społeczną na wolności. Opuszczanie więzienia w gorszym stanie zdrowia aniżeli przed pozbawieniem wolności utrudnia powrót do społeczeństwa i resocjalizację³⁷.

osobistego, które zastąpią przeszukanie z rozbieraniem i przeszukanie jamy ciała; na przykład aparaty rentgenowskie, portale do wykrywania metali, ręczne wykrywacze metali lub krzesła BOSS (skaner bezpieczeństwa ciała). Urządzenia technologii bezpieczeństwa powinny obsługiwać wszystkie tożsamości płciowe. W przypadkach, gdy jednostki penitencjarne nie mogą sobie pozwolić na taki sprzęt i istnieje podejrzenie, że w jamach ciała ukryta jest kontrabanda, można wykonać badanie USG”, zob. https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/Women%20and%20prison_Body%20searches_Analysis%20piece_v2.pdf.

³⁶ Temat ograniczonej oferty spożywczej w więziennych kantynach m.in. dla osadzonych z nietolerancjami pokarmowymi lub korzystających z innych diet był przedmiotem wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w 2022 r. (KMP.071.1.2022). Dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sw-wiezniowie-diety-wegetarianska-religijne>.

³⁷ Inspiracją do zmian w więziennej kuchni może być działalność brytyjskiej organizacji charytatywnej Food Behind Bars, której celem jest wprowadzenie programu edukacyjnego dotyczącego żywienia więźniów (<https://www.foodbehindbars.co.uk>), a także publikacja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), Food systems in correctional settings, 2015 r., dostęp: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/326323/9789289051156-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

34. Niska jakość posiłków wiąże się niewątpliwie z niewystarczającymi środkami finansowymi, którymi Służba Więzienna dysponuje w tym zakresie. Zgodnie z § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych³⁸ minimalny dzienny koszt posiłków i napojów wynosi w przypadku:

- 1) posiłku podstawowego – P – 4,00 zł;
- 2) posiłku dla małoletnich – M – 4,40 zł;
- 3) posiłku lekkostrawnego – L – 4,80 zł;
- 4) posiłku cukrzycowego – Lc – 5,70 zł;
- 5) posiłku indywidualnego – Li – 5,80 zł;
- 6) posiłku dodatkowego – Pf – 3,20 zł.

Do kalkulacji wysokości minimalnych stawek dziennych przyjmuje się ceny zakupu produktów spożywczych.

Należy podkreślić, że stawki te od 2016 r. nie zostały zmienione – pomimo inflacji, wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych³⁹. W ocenie KMPT konieczne jest dostosowanie minimalnych stawek dziennych do aktualnej sytuacji ekonomicznej w kraju.

35. **[Umieszczanie osadzonych daleko od domu]** Obecne regulacje prawne nie przewidują, aby osoby skazane odbywały karę pozbawienia wolności najbliżej swego miejsca zamieszkania. Osadzeni często umieszczani są w miejscowościach znacznie oddalonych od miejsca zamieszkania, co utrudnia podtrzymywanie więzi z rodziną, a przede wszystkim z dziećmi. Umieszczenie w dużej odległości od miejsca zamieszkania generuje także inne problemy, jak np. trudności w całonocnej podróży z małym dzieckiem na widzenie z rodzicem, niemożność odwiedzin przez rodziców będących w podeszłym wieku i schorowanych, brak środków finansowych rodziny na podróż.

36. Sytuacja kobiet w tym względzie jest szczególnie trudna z uwagi na znacznie mniejszą liczbę oddziałów kobiecych. Rzecznik Praw Obywatelskich sygnalizował ten problem Ministrowi Sprawiedliwości na początku 2024 r., powołując się m.in. na liczne standardy międzynarodowe postępowania z więźniami⁴⁰.

³⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 302.

³⁹ W dniu 9 marca 2025 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o zwiększenie minimalnych stawek dziennych przeznaczanych na wyżywienie osób osadzonych, do poziomu uwzględniającego zmianę cen produktów spożywczych po 2016 r. Zob. Wystąpienie RPO z 9 marca 2025 r., KMPT.571.1.2025. Dostępne na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wyzywienie-osadzonych-dzienna-stawka-wzrost-cen-ms>

⁴⁰ Wystąpienie generalne RPO z 21 lutego 2024 r., KMP.571.1.2024.

37. **[Dostęp do środków higienicznych dla kobiet]** W wizytowanym Areszcie kobiety otrzymywały bezpłatnie 1 opakowanie podpasek na miesiąc (20 sztuk). Uzyskanie dodatkowych, bezpłatnych sztuk podpasek było możliwe po wystawieniu wniosku/prośby o dodatkowe zapotrzebowanie. Nie zawsze jednak było ono realizowane. Ponadto, jak ustaliła delegacja KMPT, dostarczane przez Służbę Więzienną podpaski są niskiej jakości. Przepisy krajowe są nieprecyzyjne w zakresie dostępu osadzonych kobiet do podpasek⁴¹.

38. Osadzone mogą dokupić podpaski lub tampony w więziennej kantynie⁴². W ocenie KMPT wybór środków higienicznych dla kobiet w kantynie Aresztu Śledczego w Białymstoku był jednak niewielki. W spisie produktów dostępnych w kantynie widniał jedynie 1 rodzaj podpasek oraz 1 rodzaj tamponów.

39. Możliwość samodzielnego zakupu w kantynie środków higienicznych dla kobiet nadal nie rozwiązuje problemu bezpłatnego dostępu dla tych osadzonych, które nie posiadają środków finansowych oraz nie mogą liczyć na pomoc z zewnątrz. Szczególnie trudna pod tym względem jest sytuacja kobiet, które pochodzą z rodzin o niskim statusie ekonomicznym, borykających się z czasowym lub stałym ubóstwem finansowym. W takich przypadkach reglamentowana przez Służbę Więzienną liczba podpasek może być niewystarczająca i prowadzić do ubóstwa menstruacyjnego, wpędzać kobiety w poczucie wstydu, prowadzić do braku pewności siebie i stygmatyzacji⁴³.

40. **[Sytuacja osadzonych z niepełnosprawnościami, niesamodzielnych, przewlekle chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych]** Brak samodzielności, w szczególności biorąc pod uwagę funkcjonowanie w warunkach jednostki penitencjarnej, może stanowić istotny czynnik zwiększający narażenie na poniżające, nieludzkie traktowanie czy nawet tortury. W związku z tym KMPT zalicza osadzonych, którzy z uwagi na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność wymagają

⁴¹ Zob. Tabela nr 4 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1406).

⁴² Zob. § 6 pkt 2 Instrukcji nr 1 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami.

⁴³ Na kwestię braku łatwego dostępu do produktów higienicznych wskazywał CPT w swoim raporcie z wizyty w Czarnogórze. Komitet zaznaczył, iż szczególne znaczenie ma właściwy dostęp do urządzeń sanitarnych oraz adekwatna ilość niezbędnych produktów higienicznych (takich jak podpaski i tampony). Zdaniem CPT niezapewnienie kobietom tego typu artykułów w więzieniu może oznaczać poniżające traktowanie. Zob. Raport z wizyty CPT w Czarnogórze; CPT/Inf (2023) 10 p. 85. Szczegółowo temat dostępu do środków higienicznych dla kobiet opisany został także w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Oddziału Zewnętrznego w Lublińcu Zakładu Karnego w Herbach (KMP.12.2023).

wsparcia innych osób, do tzw. grup wrażliwych i każdorazowo podczas wizytacji jednostek penitencjarnych bada sposób funkcjonowania tych osób w zakładzie⁴⁴.

41. W Areszcie Śledczym w Białymstoku nie było cel przystosowanych dla kobiet i mężczyzn poruszających się na wózkach rehabilitacyjnych. Jedna cela mieszkalna na oddziale kobiecym, która w razie potrzeby pełni funkcję izby chorych, posiadała uchwyt z jednej strony miski ustępowej. W łazni natomiast jedno stanowisko prysznicowe wyposażone było w siedzisko. Na oddziałach męskich w dwóch celach (izbach chorych) łazienki posiadały prysznice oraz pewne udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, np. uchwyty, większą przestrzeń manewrową. W dniu wizytacji w Areszcie nie przebywały kobiety z niepełnosprawnościami.

42. Z informacji przekazanych przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wynika, że w 62 jednostkach penitencjarnych dla mężczyzn i 8 dla kobiet znajduje się łącznie 387 miejsc w celach dostosowanych dla osadzonych poruszających się na wózkach ortopedycznych (w tym 39 miejsc dla kobiet). W jednostkach penitencjarnych podlegających pod 4 Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej (Bydgoszcz, Koszalin, Poznań, Olsztyn) nie ma ani jednej celi dla kobiet z niepełnosprawnością ruchową (stan na 20 grudnia 2024 r.). W polskim systemie penitencjarnym funkcjonuje jeden Oddział dla Osób Przewlekłe Chorych przy Zakładzie Karnym w Czarnem, ale mogą w nim przebywać tylko osadzeni mężczyźni. Jedyny oddział, w którym organizowany jest kurs orientacji przestrzennej dla osób niewidomych, znajduje się w Oddziale Zewnętrznym w Bydgoszczy-Fordonie Aresztu Śledczego w Bydgoszczy i przeznaczony jest również tylko dla mężczyzn⁴⁵.

43. W ocenie KMPT sytuacja osadzonych kobiet z niepełnosprawnościami może być trudniejsza w zakresie zapewnienia odpowiednich warunków bytowych oraz możliwości samodzielnego funkcjonowania. Niezbędne jest zatem systematyczne usuwanie barier architektonicznych i wdrażanie rozwiązań sprzyjających jak największej samodzielności i aktywności osób z różnymi typami niepełnosprawności, a także tworzenie inkluzywnego środowiska wyrównującego szanse w dostępie do resocjalizacji i readaptacji osadzonych, w szczególności kobiet.

⁴⁴ Wnioski i rekomendacje na temat tej grupy osadzonych szczegółowo opisane zostały w raporcie tematycznym KMPT pn.: Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną, 2019 r. Dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Monitoring%20traktowania%20wi%C4%99%C5%BAni%C3%B3w%20z%20niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bci%C4%85%20fizyczn%C4%85%20i%20sensoryczn%C4%8501.pdf>.

⁴⁵ Zob. Przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dostępne na stronie: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as>.

44. **[Możliwości edukacyjne dla osadzonych kobiet]** W grudniu 2024 r. Dyrektor KMPT zwrócił się do Centralnego Zarządu Służby Więziennej z prośbą o udzielenie informacji na temat możliwości kształcenia osadzonych kobiet i mężczyzn w ramach przywieziennych szkół i kursów zawodowych. Z przekazanych materiałów wynika, że w 18 Centrach Kształcenia Ustawicznego (CKU) przy zakładach karnych i aresztach śledczych powołanych jest 15 szkół podstawowych dla dorosłych, które mają możliwość zapewnienia nauki dla 300 osadzonych, w tym 20 kobiet. Ponadto powołanych jest 18 liceów ogólnokształcących dla dorosłych, które mają możliwość zapewnienia nauki dla minimum 360 osadzonych, w tym 20 kobiet (maksymalnie dla 1440 osadzonych, w tym 80 kobiet). Liczba oddziałów szkolnych (klas) uruchamiana jest w zależności od zainteresowania osadzonych oraz liczby zakwalifikowanych i skierowanych do nauczania przez komisję penitencjarną w danym semestrze.

45. W roku szkolnym 2024/2025 nauczanie na poziomie szkoły średniej realizowane jest w 38 oddziałach szkolnych (760 słuchaczy), w tym jednej klasie dla kobiet (20 słuchaczy). Dodatkowo w CKU uruchamiane są kwalifikacyjne kursy zawodowe. Dla kobiet możliwe jest kształcenie w zawodach: krawiec, kucharz, cukiernik. Dla mężczyzn oferta jest szersza, obejmuje 32 rodzaje zawodów, a wśród nich m.in. fryzjer, informatyk, fotograf, technik żywienia i usług gastronomicznych, technik architektury krajobrazu, technik grafiki i poligrafii cyfrowej. Poszczególne jednostki penitencjarne realizują również krótkie formy kursowe przyuczające do prostych umiejętności zawodowych.

46. Kodeks karny wykonawczy dopuszcza także możliwość nauki w szkołach poza obrębem zakładu karnego (art. 131), jednak w ciągu ostatnich 4 lat z tej formy kształcenia skorzystało jedynie 3 osadzonych, w tym 1 kobieta (we wcześniejszych latach liczba ta była znacznie wyższa, w 2015 r. wynosiła 197 osadzonych, następnie systematycznie zmniejszała się, w 2020 r. poza obrębem zakładu karnego uczyło się 20 osadzonych).

47. W ocenie KMPT należy dążyć do zapewnienia szerszej, bardziej zróżnicowanej oferty edukacyjnej i szkoleniowej dla kobiet pozbawionych wolności. Edukacja jest ważnym środkiem pomagającym kobietom zdobyć pracę, pewność siebie i niezależność. Umożliwienie zdobywania zawodu wyłącznie w stereotypowych pod względem płci kierunkach (np. pranie, szycie, gotowanie) może wiązać się z ograniczonym potencjałem zarabiania na życie i utrudniać readaptację na wolności. Aby temu przeciwdziałać, trzeba stworzyć możliwości rozwoju kobiet w bardziej opłacalnych zawodach. Dlatego istnieje potrzeba utrzymania równowagi między różnymi rodzajami oferowanego szkolenia zawodowego, które będzie odpowiadać

wymaganiom rynku i mieć na celu zwiększenie realnych szans kobiet na zarabianie na życie po zwolnieniu⁴⁶.

48. **[LGBTIQ+]** Delegacja KMPT otrzymała informację, że w Areszcie Śledczym w Białymstoku brak jest wytycznych dotyczących postępowania z osobami o różnicowanej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Innym problemem jest brak poufnych i skutecznych mechanizmów zgłaszania przypadków nadużyć i dyskryminacji, których mogą doświadczać osoby LGBTIQ+ w więzieniach.

49. Warto podkreślić, że Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich (ZRPO) w wystąpieniu do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej zwracał uwagę na ryzyko naruszenia praw transpłciowych osadzonych w zakresie braku wdrożenia odpowiednich procedur, niezapewnienia wystarczającej opieki medycznej oraz niewłaściwego traktowania przez nieprzeszkolony personel⁴⁷.

50. W ocenie KMPT konieczne jest podjęcie przez Ministerstwo Sprawiedliwości systemowych rozwiązań przez opracowanie i wdrożenie reguł postępowania z osobami LGBTIQ+, w oparciu o standardy międzynarodowe, a także określenie polityki zwalczania dyskryminacji i wykluczenia osób w jednostkach penitencjarnych⁴⁸.

51. Jednocześnie KMPT zachęca dyrektorów jednostek penitencjarnych do organizowania szkoleń dla kadry penitencjarnej wzmacniających ich wiedzę i kompetencje w obszarze sytuacji osób LGBTIQ+, a także kształtujących empatię oraz zrozumienie dla ich potrzeb w warunkach pozbawienia wolności⁴⁹.

52. **[System identyfikacji przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć]** W wizytowanym Areszcie nie istnieje system identyfikacji przemocy

⁴⁶ Zob. Current issues and good practices in prison management, Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Alice Jill Edwards, 20 lutego 2024 r., A/HRC/55/52, p. 68. Zob. także: Handbook on Women and Imprisonment, Second edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), 2014 r., s. 50-51.

⁴⁷ Wystąpienie generalne ZRPO z 23 sierpnia 2024 r., IX.517.1386.2020.ED. Dostęp: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-08/Do_DGSW_osoby_transplciowe_wiezienia_23_08_2024.pdf.

⁴⁸ Więcej na temat kluczowych rekomendacji dotyczących osób LGBTIQ+ w miejscach pozbawienia wolności w: Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023 r., dostęp: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf>. Zob. także: Raport CPT z wizyty w Austrii w 2014 r., CPT/Inf (2015) 34, p. 116, Raport CPT z wizyty w Malcie w 2015 r., CPT/Inf (2016) 25, p. 53. Na szczególne potrzeby osób transpłciowych umieszczonych w jednostkach penitencjarnych KMPT zwracał uwagę w raporcie rocznym za rok 2022 r., dostępny na stronie: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf.

⁴⁹ Przykładowe szkolenie odbyło się w 2024 r. w Zakładzie Karnym w Tarnowie: <https://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-tarnowie-szkolimy-sie>.

seksualnej i przemocy ze względu na płeć. Ryzyko wystąpienia tej formy przemocy dotyczy całej populacji osadzonych, w szczególności jednak kobiet, osób młodocianych, osób LGBTIQ+ i cudzoziemców. Zalecenie cyklicznego włączania do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej zagadnień związanych z omawianym obszarem zostało sformułowane przez Zastępcę Rzecznika Praw Obywatelskich w piśmie do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. ZRPO podkreślił, że uwrażliwienie funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Służby Więziennej na zagadnienia związane z problematyką przemocy ze względu na płeć i przemocy seksualnej z pewnością wzmocni ich potencjał zawodowy. Pozwoli na wykrywanie, reagowanie i przede wszystkim zapobieganie niewłaściwemu zachowaniu w jednostkach penitencjarnych⁵⁰.

V. Obszary wymagające poprawy

A. Warunki bytowe

53. W Areszcie funkcjonuje jeden dwukondygnacyjny oddział dla kobiet. Stałym problemem tego oddziału jest przeludnienie. Z uwagi na dużą liczbę osadzonych częstą praktyką jest umieszczanie kobiet na oddziałach męskich, w wyznaczonych celach mieszkalnych. W dniu wizytacji w takiej sytuacji znajdowały się 2 kobiety (przebywały w celi przejściowej w oddziale męskim).

54. Zgodnie z art. 87 § 1 k.k.w. kobiety odbywają karę pozbawienia wolności odrębnie od mężczyzn. Jednakże Instrukcja nr 2/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami doprecyzowuje: kobiety osadza się w jednostkach penitencjarnych przeznaczonych dla kobiet lub w wyodrębnionych oddziałach. W szczególnie uzasadnionych przypadkach dopuszcza się osadzenie kobiet w innym oddziale. Decyzję w tym zakresie podejmuje dyrektor jednostki penitencjarnej po zapoznaniu się ze stanowiskiem kierowników działów penitencjarnego i ochrony, a w przypadku tymczasowo aresztowanych kobiet – także kierownika działu ewidencji (§ 8).

55. W ocenie KMPT praktyka umieszczania kobiet na oddziałach męskich może zwiększać ryzyko doświadczania przemocy ze względu na płeć zarówno ze strony osadzonych mężczyzn, jak i personelu męskiego pełniącego służbę w tych oddziałach. Z drugiej strony, potrzeba zapewnienia kobietom szczególnej ochrony

⁵⁰ Wystąpienie generalne ZRPO z 6 sierpnia 2024 r., KMP.571.14.2024. Dostęp: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-08/Do_SW_plec_przemoc_szkolenia_6_08_2024.pdf.

na tych oddziałach może prowadzić do jeszcze większej izolacji poprzez np. zminimalizowane aktywności poza celą mieszkalną, co może nieść konsekwencje dla ich zdrowia psychicznego. Na podobny problem zwrócił uwagę SPT⁵¹. Konieczność umieszczania w odrębnych instytucjach więźniów przy wzięciu pod uwagę m.in. płci wskazują Reguły Nelsona Mandeli⁵².

56. Zdarzały się także sytuacje, w których ze względu na duże zaludnienie oddziału dla kobiet i brak miejsc osadzone kwaterowane były w oddziale dla niebezpiecznych, mimo że nie były zakwalifikowane do tej kategorii więźniów⁵³. Choć były to jednostkowe sytuacje w latach 2022–2023 i pobyty tych kobiet trwały krótko (kilka dni), w ocenie KMPT taka praktyka nie powinna mieć miejsca. Warunki w celach dla niebezpiecznych były gorsze aniżeli w zwykłych celach mieszkalnych. Cele i łazienki dla niebezpiecznych są ponadto stale monitorowane. Cele jednoosobowe nie mają oddzielnego kąca sanitarnego od części mieszkalnej, a urządzenia sanitarne nie są niczym osłonięte.

57. Z dokumentacji, do której dotarli przedstawiciele KMPT, wynika, że Zastępca Dyrektora Aresztu od 2023 r. systematycznie informował Dyrektora OISW w Olsztynie o przebudowie oddziału dla kobiet⁵⁴. Wskazywał na problemy wynikające z takiej sytuacji, m.in. brak możliwości właściwego rozmieszczenia, a w przypadku kobiet umieszczonych na męskich oddziałach – zagrożenia dla prawidłowego wykonywania czynności związanych z organizowaniem spacerów oraz innych zajęć (posług religijnych, doprowadzania na widzenia itp.). Z pism wynikało, że w Areszcie wielokrotnie zdarzały się sytuacje umieszczania osadzonych kobiet ponad stan (od 60 do 68 osób na 56 miejsc). Kierowano także prośby o wytransportowanie kobiet, które decyzją komisji penitencjarnej zakwalifikowane zostały do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego, a nadal przebywały w Areszcie, zatem niezgodnie

⁵¹ Zob. Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Prevention of torture and ill treatment of women deprived of their liberty, 18 stycznia 2016 r., CAT/OP/27/1, p. 43.

⁵² Reguła 11: (...) mężczyźni i kobiety, w takim stopniu, jak to możliwe, będą umieszczani w odrębnych instytucjach; w instytucjach przyjmujących zarówno mężczyzn, jak i kobiety, części instytucji przeznaczone dla kobiet będą całkowicie oddzielone.

⁵³ Zgodnie z Zarządzeniem nr 69/23 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 31 października 2023 r. sprawie sposobów ochrony, konwojowania oraz zadań ochronnych funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, w wypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa dyrektor może podjąć decyzję o umieszczeniu osadzonego innego niż niebezpieczny w celi mieszkalnej przeznaczonej dla osadzonego niebezpiecznego, jeżeli nie jest w niej rozmieszczony osadzony niebezpieczny (§ 33 pkt 3)

⁵⁴ Pisma Zastępcy Dyrektora Aresztu Śledczego w Białymstoku do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Olsztynie z dnia: 2 lutego 2023 r., 21 sierpnia 2023 r., 6 listopada 2023 r., 17 listopada 2023 r., 30 stycznia 2024 r.

z przeznaczeniem jednostki. W dniu wizytacji w Areszcie przebywało 6 kobiet zakwalifikowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego.

58. **Mając to na uwadze, KMPT zaleca, aby kobiety pozbawione wolności były umieszczane w odpowiednich dla nich placówkach, uwzględniając zasadę separacji kobiet od mężczyzn oraz odbywania kary we właściwym systemie.**

59. Ciepła woda w celach mieszkalnych udostępniana była osadzonym trzy razy dziennie na godzinę po każdym posiłku. Kąpiele odbywały się dwa razy w tygodniu (czas trwania kąpieli wynosił 10 minut). W łaźni, z której korzystały kobiety, stanowiska prysznicowe były co prawda wydzielone, lecz nie posiadały zasłonek umożliwiających odgrodzenie się od innych osób. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich poszanowanie godności osobistej osadzonych oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które może towarzyszyć grupowym prysznicom. Osadzeni powinni mieć więc zapewnioną elementarną intymność w czasie kąpieli⁵⁵.

60. **KMPT rekomenduje wyposażenie stanowisk prysznicowych w Areszcie w zasłony umożliwiające zachowanie elementarnej intymności w czasie kąpieli.**

61. W trakcie zapoznawania się z obrazem z kamer zainstalowanych w Areszcie delegacja KMPT dostrzegła, że monitoringiem objęta jest łaźnia oraz cele na oddziale dla osadzonych niebezpiecznych, 3 cele mieszkalne wraz z kącikami sanitarnymi na oddziałach dla kobiet, izba chorych dla mężczyzn. Strefa maskowania na niektórych kamerach, mająca zasłaniać intymne części ciała w momencie korzystania z toalety lub prysznica, zamontowana była w sposób, który nie osłaniał w pełni części intymnych osadzonych (czarny kwadrat był za mały lub usytuowany w niewłaściwym miejscu). Taki sposób usytuowania strefy prywatności umożliwia ukazywanie intymnych części ciała osadzonych oraz wykonywanych intymnych czynności fizjologicznych, co jest nie do pogodzenia z wymaganiami określonymi w art. 73a § 5 k.k.w. oraz w § 3 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2009 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do przekazywania, odtwarzania i utrwalania obrazu lub dźwięku z monitoringu w zakładach karnych⁵⁶.

62. Sygnalizowany problem może być przyczyną zaistnienia przemocy ze względu na płeć i przemocy seksualnej (SGBV). Jak bowiem wskazują eksperci Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR), monitorowanie lub

⁵⁵ Wystąpienie generalne RPO z 14 października 2024 r., KMP.571.22.2024.

⁵⁶ Dz. U. Nr 175, poz. 1360.

podglądanie osób osadzonych podczas kąpieli lub w toaletach może prowadzić do ujawnienia się różnych form upokarzania o podtekście seksualnym (np. wygłaszanie obelg o charakterze seksualnym, wygłaszanie obscenicznych komentarzy, robienie gestów o podtekście seksualnym, gwizdanie lub wpatrywanie się)⁵⁷. W łazni na oddziale dla niebezpiecznych obraz z kamer obejmujących stanowiska prysznicowe był co prawda wyposażony w strefy maskujące, ale już pozostałe fragmenty pomieszczenia, gdzie np. rozebrani osadzeni, w tym kobiety, udawały się do kabiny prysznicowej, nie był w żaden sposób zabezpieczony. W pomieszczeniach, gdzie znajdował się podgląd z wszystkich kamer, dyżur pełnili mężczyźni. Delegacja KMPT odebrała sygnały, że zdarzały się sytuacje, gdy osadzone wstydziły się korzystać z prysznica nago, więc kąpały się w bieliźnie. Słyszały następnie od funkcjonariuszy komentarze, że niepotrzebnie się tak zasłaniają, ponieważ oni i tak już wszystko widzieli.

63. KMPT zaleca przegląd i analizę usytuowania i sposobu funkcji maskowania stref prywatności w przekazywanych obrazach z toalet, łazni, części celi mieszkalnej przeznaczonej do celów sanitarno-higienicznych oraz montażu ich w sposób uniemożliwiający ukazywanie intymnych części ciała osadzonych oraz wykonywanych przez nich intymnych czynności fizjologicznych oraz kąpieli.

64. Zgodnie z § 10 Instrukcji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami jednostki penitencjarne przeznaczone dla kobiet lub wyodrębnione oddziały powinny dysponować, poza świetlicą i oddzielnym pomieszczeniem do kontroli osobistej, w miarę możliwości: salą edukacyjną do realizacji programów resocjalizacji; salą do zajęć ruchowych; zapleczem socjalnym w postaci pomieszczenia lub kącika wyposażonego w urządzenia gospodarstwa domowego typu lodówka, kuchenka, piekarnik, naczynia; pomieszczeniem gospodarczym, które może pełnić funkcję pralni, suszarni, prasowni. Ze zgromadzonych informacji wynika, że na oddziale dla kobiet, oprócz cel mieszkalnych, znajdowała się kaplica i świetlica. Innych pomieszczeń, tj. kuchenki, pralni, nie było zarówno w oddziałach dla kobiet, jak i dla mężczyzn. Funkcję pomieszczeń do realizacji programów resocjalizacyjnych i zajęć ruchowych pełniły świetlice. Z informacji pisemnych uzyskanych po wizytacji wynika, że zaplanowane remonty nie przewidują utworzenie pomieszczeń, o których mowa w Instrukcji DGSW.

⁵⁷ Zob. Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023, s. 27. Dostęp: <https://www.osce.org/pl/odihr/559935>.

Wśród pomieszczeń wymagających remontu wskazano 23 cele w oddziałach dla mężczyzn.

65. **KMPT zaleca, aby w najbliższych planach remontowych uwzględnić wytyczne zawarte w Instrukcji DGSW i dążyć do utworzenia wymienionych wyżej pomieszczeń w oddziałach przeznaczonych dla kobiet.**

66. Podczas oglądu delegacja KMPT zauważyła, że wizytowane cele jednoosobowe (głównie cele izolacyjne i cele w oddziale dla niebezpiecznych) nie miały oddzielnego kąca sanitarnego od części mieszkalnej, a urządzenia sanitarne nie były niczym osłonięte.

67. Rzecznik od wielu lat stoi na stanowisku, że w celach jednoosobowych urządzenia sanitarne powinny być osłonięte co najmniej w taki sposób, aby nie było możliwe zobaczenie osadzonego wykonującego czynności intymne w kącie sanitarnym ani bezpośrednio przez osoby wchodzące do celi, ani przez wizjer. Całkowity brak osłony uznaje się za stan naruszający prawa osób pozbawionych wolności⁵⁸.

68. **KMPT zaleca kierownictwu jednostki podjęcie starań zmierzających do zainstalowania osłony urządzeń sanitarnych w celach jednoosobowych.**

69. Z obserwacji delegacji wynika, że zdecydowana większość placów spacerowych w Areszcie to niewielkie dziedzińce otoczone betonem, których dach stanowiła siatka w jednym miejscu zadaszona w celu ochrony więźniów przed złymi warunkami atmosferycznymi. Plac spacerowy wyposażony był jedynie w ławkę (na jednym z pól zamontowano urządzenie do ćwiczeń).

70. Standardy wyposażenia placu spacerowego i warunki korzystania z niego określają Reguły Nelsona Mandeli⁵⁹. Regularnie zwraca na nie uwagę również CPT⁶⁰. KMPT jest świadom faktu, że trudno będzie zmienić projekt placów spacerowych, zważywszy na przeznaczenie Aresztu i względy ochronne, w tym ograniczenia wynikające z przepisów. Pewne działania są jednak możliwe bez nadmiernych

⁵⁸ Zob. Raport roczny z działalności KMPT w 2022 r. https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf, s. 105.

⁵⁹ Każdy więzień powinien mieć zagwarantowaną codzienną, przynajmniej godzinną, możliwość wykonywania odpowiednich ćwiczeń fizycznych na wolnym powietrzu, jeśli warunki pogodowe na to pozwalają. Młodzi więźniowie oraz inni będący w odpowiednim wieku i kondycji fizycznej powinni w czasie przeznaczonym na ćwiczenia fizyczne otrzymać możliwość wykonywania ćwiczeń sportowych i rekreacyjnych. W tym celu jednostki penitencjarne powinny zapewnić im odpowiednią przestrzeń, urządzenia i wyposażenie (Reguła 23). Zob. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/reguly-nelsona-mandeli>.

⁶⁰ CPT zaleca, by „podjęto kroki celem umożliwienia wszystkim osadzonemu odbycie codziennych ćwiczeń na zewnątrz w warunkach, które umożliwiają im fizyczne zmęczenie się. Dodatkowo wszystkie dziedzińce przeznaczone do wykonywania ćwiczeń należy zaopatrzyć w pewien rodzaj ochrony przed niekorzystnymi warunkami pogodowymi i najlepiej umożliwiać widok na horyzont”. Zob. CPT (2017) 62.

nakładów finansowych lub zmian legislacyjnych (np. wyposażenie w sprzęt do ćwiczeń).

71. **Krajowy Mechanizm zaleca poprawę warunków na placach spacerowych w celu zapewnienia więźniom większej różnorodności.**

72. W dniach, w których odbywała się wizytacja KMPT, panowały upały⁶¹. W celach było duszno i gorąco, dopływ powietrza utrudniały blendy zainstalowane w oknach. Osadzeni często wnioskowali o zgodę na wentylatory do cel, ale wielu z nich spotykało się z odmową. Sytuacja powodowała różnego rodzaju napięcia. Z kolei w sierpniu 2023 r. miało miejsce zdarzenie, w którym 12 osadzonych odmówiło przyjęcia kolacji z powodu wysokiej temperatury w celi mieszkalnej oraz braku apetytu. Po wszczęciu czynności wyjaśniających sytuację zakwalifikowano jako bunt osób pozbawionych wolności lub naruszenie porządku na terenie jednostki. Upały ciężko znosili także funkcjonariusze, których mundury wykonane są z materiału utrudniającego przepuszczalność powietrza. Liczba wentylatorów dla funkcjonariuszy również była ograniczona. Niewątpliwie problem ma charakter globalny i coraz częściej instytucje międzynarodowe zastanawiają się, w jaki sposób zarządzać więzieniami, aby złagodzić negatywny wpływ zmian klimatu⁶². **W przypadku wizytowanego Aresztu KMPT zaleca opracowanie i wdrożenie wytycznych określających metody i możliwości łagodzenia skutków ekstremalnych upałów.**

73. Cella przejściowa na oddziale męskim, w której w trakcie wizytacji KMPT przebywały dwie osadzone (A -133), posiadała co prawda zabudowany kącik sanitarny, ale był on tak wąski, że nie mieściła się w nim miska do mycia. Wykonane pomiary pokazały, że metraż kącika wynosił 0,87 m², a jego szerokość zaledwie 57 cm (metraż celi wynosił 6,9 m²). W ocenie KMPT taki stan nie zapewnia osadzonym odpowiednich warunków do utrzymywania higieny osobistej.

B. Opieka medyczna

74. Opieka lekarska zapewniana była przez 3 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej (2,6 etatu) oraz lekarzy specjalistów zatrudnionych na częściowych etatach (ortopeda, dermatolog, endokrynolog/diabetolog, psychiatra, laryngolog, okulista, neurolog, radiolog, chirurg). Ponadto w ambulatorium zatrudnionych było

⁶¹ Delegacja KMPT w Areszcie Śledczym w Białymstoku odbyła się w trakcie fali upałów, kilka dni przed ogłoszeniem dnia 22 lipca 2024 r. najcieplejszym dniem w historii pomiarów według Copernicus Climate Change Service.

⁶² Zob. <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform/news/prisons-and-the-climate-crisis-more-than-40-member-states-gather-on-nelson-mandela-day-2023.html>.

8 funkcjonariuszy SW (3 na stanowisku pielęgniarka/pielęgniarz oraz 5 na stanowisku ratownik/ratowniczka medyczny/a) oraz 1 pracowniczka cywilna na stanowisku pielęgniarki. W dniach wizytacji w Ambulatorium występował 1 wakat funkcjonariusza na stanowisku pielęgniarz/pielęgniarka lub ratownik/ratowniczka medyczny/a oraz 0,7 wakatu przeznaczonego dla lekarza. **KMPT zwraca się do Dyrektorki Aresztu o udzielenie informacji, czy powyższe wakaty zostały wypełnione.**

75. Pracownicy Ambulatorium pełnią dyżury od poniedziałku do piątku w godzinach 7.30-15.30. W weekendy pielęgniarki/pielęgniarze oraz ratowniczk/ratownicy medyczni pełnią dyżur telefoniczny. Czas pracy personelu pielęgniarskiego nie spełnia standardów CPT⁶³ i SPT⁶⁴, które po wizytach w Polsce zaleciły polskiemu rządowi, by w jednostkach penitencjarnych przez cały czas (także nocą i w każdy weekend) była obecna osoba potrafiąca udzielić pierwszej pomocy oraz przeszkolona w resuscytacji krążeniowo-oddechowej i używaniu defibrylatora (najlepszym rozwiązaniem jest, by taką osobą była wykwalifikowana pielęgniarka).

76. **KMPT rekomenduje podjęcie starań w kierunku zapewnienia w jednostce całodobowej opieki medycznej świadczonej przez pielęgniarkę lub ratownika medycznego.**

77. Z informacji pisemnych przekazanych podczas wizytacji wynika, że nowo przyjęci osadzeni (kobiety i mężczyźni) często mają założone kajdanki przy badaniu lekarskim. W ocenie KMPT praktyka stosowania kajdanek podczas świadczeń medycznych jest poniżająca i szkodliwa dla ustaleń medycznych. Praktyka ta jest również niezgodna z zaleceniami CPT⁶⁵. **KMPT rekomenduje stosowanie kajdanek wobec osadzonych tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji).**

78. W zakresie badań profilaktycznych w Areszcie wykonuje się wymagane przepisami prawa radiologiczne badania klatki piersiowej (wykonywane w ciągu 14 dni od przyjęcia, a następnie powtarzane co 24 miesiące)⁶⁶ oraz badanie profilaktyczne chorób zakaźnych. Badania przesiewowe u osadzonych kobiet, np. kontrola piersi

⁶³ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 76.

⁶⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 104.

⁶⁵ CPT wskazał, że stosowanie kajdanek podczas badań jest praktyką naruszającą godność więźnia, utrudniającą rozwój właściwej relacji lekarza z pacjentem i szkodliwą dla obiektywnych ustaleń medycznych. Zob. Raporty CPT z wizyt w Polsce [CPT/Inf (2018) 39, p. 79] i w Czechach [CPT/Inf (2019) 23, p. 70].

⁶⁶ Zob. § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2024 r. poz. 1168).

i badania przesiewowe szyjki macicy prowadzone są w pozawięziennych podmiotach leczniczych, ponieważ w Areszcie nie ma zatrudnionego ginekologa. Niektóre osadzone wskazywały na długi okres oczekiwania na tego typu badania (np. 6 miesięcy na mammografię). Z informacji przekazanej przez Ambulatorium wynika, że nie są prowadzone zajęcia edukacyjne z zakresu promocji zdrowia, o których mowa w § 6 Instrukcji nr 2/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami. Z doświadczenia innych jednostek penitencjarnych wynika, że przydatne w obszarze edukacji zdrowotnej i podnoszenia świadomości wśród osadzonych może okazać się zaangażowanie i współpraca z organizacjami pozarządowymi lub wolontariuszami⁶⁷.

79. Z informacji przekazanych wizytatorom przez pracowników Ambulatorium Aresztu wynika, że leczenie hormonami antykoncepcyjnymi odbywa się według zaleceń lekarza ginekologa, po wcześniejszej konsultacji osadzonej. Pacjentki otrzymują leki w określonych dawkach przez wskazany czas. Jak ustaliła delegacja KMPT w dniach wizytacji, dwie osadzone przebywające wówczas w Areszcie przyjmowały takie leki. W tym miejscu warto zaznaczyć, że antykoncepcja powinna być dostępna w zakładzie karnym na takich samych zasadach, jak na wolności, biorąc pod uwagę, że pigułki antykoncepcyjne są stosowane nie tylko w celu zapobiegania ciąży, lecz także w leczeniu innych schorzeń związanych z płcią, takich jak bolesne miesiączkowanie. CPT zauważył, że fakt znacznego zmniejszenia prawdopodobieństwa zajścia w ciążę przez kobietę w czasie pozbawienia jej wolności nie jest wystarczającym powodem, aby wstrzymać przyjmowanie takich leków⁶⁸.

80. Konieczne jest także zwrócenie większej uwagi na osadzone kobiety, które doznają bóli menstruacyjnych oraz wszelkich objawów menopauzy. Z doświadczenia KMPT wynika, że temat menstruacji oraz menopauzy w miejscach detencji jest marginalizowany, a często nawet bagatelizowany. Świadomość ich wpływu na codzienne funkcjonowanie jest mniejsza niż w przypadku innych problemów zdrowotnych. Menopauza może wywoływać szeroką gamę objawów fizycznych, emocjonalnych i psychicznych. Z kolei stres związany z uwięzieniem może te objawy pogłębiać⁶⁹.

⁶⁷ W 2024 r. Zakład Karny w Goleniowie zorganizował akcję związaną z badaniami mammograficznymi i profilaktyki zdrowotnej, które możliwe były dzięki współpracy z Goleniowskim Stowarzyszeniem Kobiet z Problemem Onkologicznym „Ewa”: <https://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-goleniowie-akcja-profilaktyczna-dla-skazanych-kobiet-w-zk-goleniow>.

⁶⁸ Pozbawienie wolności kobiet. Wyciąg z Dziesiątego Sprawozdania Ogólnego, CPT/Inf (2000) 13, p. 33. <https://rm.coe.int/16806cd378>.

⁶⁹ Zob. <https://nationalpreventivemechanism.org.uk/document/npm-guidance-the-menopause-in-places-of-deprivation-of-liberty-in-the-uk>.

81. **KMPT zaleca, aby udzielać kobietom wsparcia w zakresie np. tworzenia warunków do utrzymania higieny intymnej w okresie menstruacji i menopauzy, dostępu do wentylatorów, regularnych zmian ubrań, utrzymania odpowiedniego nawodnienia organizmu, wzmacniania kości i innych wynikających z indywidualnych potrzeb. Dodatkowym wzmocnieniem będzie zwiększenie asortymentu więziennej kantyny (po konsultacjach z więzienną służbą zdrowia) o środki ogólnodostępne na bóle menstruacyjne, preparaty łagodzące objawy menopauzy, szerszą ofertę środków higienicznych dla kobiet (np. podpasek zróżnicowanych cenowo i według potrzeb, kubeczków menstruacyjnych, bielizny).**

82. W ocenie KMPT, w wizytowanym Areszcie wzmocnienia wymagają oddziaływania ze strony więziennej służby zdrowia uwzględniające aspekt płci w zakresie badania stanu zdrowia, profilaktyki i edukacji zdrowotnej⁷⁰. Takich oddziaływań wymagają zarówno osadzeni mężczyźni, jak i kobiety. Z uwagi na fakt, że wizytacja KMPT ukierunkowana była na zbadanie sytuacji osadzonych kobiet, raport zawiera odniesienia do standardów dotyczących głównie tej grupy osadzonych. Nie oznacza to jednak, że potrzeby mężczyzn są mniej ważne. Od wielu lat RPO monitoruje sposób realizacji prawa osób pozbawionych wolności do opieki medycznej w zakładach karnych i aresztach śledczych. W niedawnym wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości przedstawiono liczne postulaty (dotyczące całej populacji osadzonych) w zakresie więziennej służby zdrowia⁷¹.

C. Środki przymusu bezpośredniego

83. Przedstawiciele KMPT dokonali analizy dokumentacji i monitoringu z zastosowania 7 środków przymusu bezpośredniego na terenie Aresztu w 2023 r. Jeden dotyczył mężczyzny (siła fizyczna, kajdanki), pozostałe używane były w stosunku do kobiet. W każdym przypadku stosowano siłę fizyczną, ponadto sześciokrotnie użyto kajdanek, w tym także na ręce zapinane z tyłu, trzykrotnie wykorzystano celę zabezpieczającą, pas wieloczęściowy i kask zabezpieczający.

84. Zastrzeżenia delegacji KMPT w obszarze stosowania powyższych środków przymusu bezpośredniego dotyczą następujących sytuacji:

- a) W dniu 3 listopada 2023 r. podczas stosowania celi zabezpieczającej wobec kobiety zakwalifikowanej do sprawców szczególnie niebezpiecznych wielokrotnie umożliwiano jej skorzystanie z toalety. Podczas jednej takiej

⁷⁰ Zob. Reguły z Bangkoku (Reguły 6-18).

⁷¹ Wystąpienie generalne RPO z 16 października 2024 r., KMP.571.24.2024.

sytuacji miała założony kask na głowę i kajdanki na ręce zapinane z tyłu, co utrudniało zdjęcie i założenie dolnej części garderoby. Funkcjonariuszka podciągała jej spodnie po załatwieniu potrzeby fizjologicznej. Podczas kolejnych sytuacji korzystania z toalety osadzonej zakładane były kajdanki na ręce zapinane z przodu lub zdejmowane w ogóle.

- b) W sytuacji korzystania przez ww. osadzoną z toalety w większości przypadków funkcjonariusze wychodzili z przedsionka celi zabezpieczającej, zostawiając osadzoną w asyście 2 funkcjonariuszek. W jednym przypadku kamera zarejestrowała, jak razem z funkcjonariuszkami w przedsionku zostaje funkcjonariusz. Stoi obok osadzonej, która korzysta z toalety, prowadzi z nią rozmowę, a na koniec podaje jej papier toaletowy.
- c) W przypadku tej samej osadzonej zdarzały się sytuacje, gdy na czas spożywania posiłków zakładano jej kajdanki na ręce zapinane z przodu, mimo że podczas tej czynności obok osadzonej stało 3-4 funkcjonariuszy, a sama osadzona zachowywała się spokojnie.
- d) Osadzona właściwie przez większość czasu stosowania wobec niej środków przymusu bezpośredniego (ok. 30 godz. i 30 min) miała unieruchomione ręce. Początkowo, przez 3 godz. i 52 min., przebywała w celi zabezpieczającej w kajdankach zapiętych na ręce z tyłu oraz w kasku (z godzinną przerwą na jego stosowanie). Kolejne 11 godz. i 45 min. przebywała w pasach, gdzie miała unieruchomione nogi, ręce oraz klatkę piersiową. Podczas zapinania w pasy jeden z funkcjonariuszy dociskał nogę osadzonej swoim kolanem, sprawiając jej prawdopodobnie ból (kobieta krzyczała: „Boli”, „Nie musi Pan naciskać tak, przecież nie kopię”). Przez cały czas unieruchomienia osadzona tylko raz była zwolniona, na 10 min., celem spożycia kolacji. Po zwolnieniu z pasów na kamerze widoczne były na materacu ślady zabrudzenia moczem.

- e) Po zwolnieniu z pasów osadzonej założono kask i kajdanki na ręce związane z tyłu. Ponieważ była godz. 2:14, osadzona otrzymała do celi materac, prześcieradło, koc i poduszkę. W nocy tylko raz była doprowadzona do toalety i wówczas chwilowo zwolniono ją z kajdanek. Osadzona spędziła ok. **5 godzin** w kajdankach założonych na ręce z tyłu oraz w kasku, mimo że przez większość tego czasu leżała na materacu. Ok. 7.00 odebrano z celi materac, koc i poduszkę oraz zdjęto kajdanki i kask (wielokrotnie powtarzała, że bolą ją nadgarstki w miejscu zakładania kajdanek).

- f) Osadzona na czas pobytu w celi zabezpieczającej nie otrzymała bielizny. Nie otrzymała z powrotem obuwia, które odebrano jej na czas zapięcia w pasy⁷².
- g) Bez kajdanek i kasku osadzona była jedynie przez 1 godz. i 20 min. Następnie ponownie założono kajdanki zapinane na ręce z tyłu oraz kask, a po 40 min. zamontowano w celi łóżko i przypięto ją pasami, w których pozostała w zasadzie do zakończenia przymusu. W tym czasie osadzona była nadzorowana przez funkcjonariuszy i chwilowo zwalniana do toalety lub na posiłek.
- h) Przez cały czas stosowania środków przymusu bezpośredniego osadzona nie była nadzorowana przez personel medyczny, mimo że wielokrotnie krzyczała, że coś ją boli. Na nagraniach widać, jak jeden z funkcjonariuszy wyjmuje z kieszeni leki, a następnie podaje kobiecie. Ponadto, będąc w pasach, rozcięła sobie usta rzemykiem zabezpieczającym klatkę piersiową. Na materacu widoczna była krew. Funkcjonariusz po stwierdzeniu, że osadzona rozcięła sobie usta fragmentem pasa obezwładniającego, pozostawił ją w tym stanie, bez

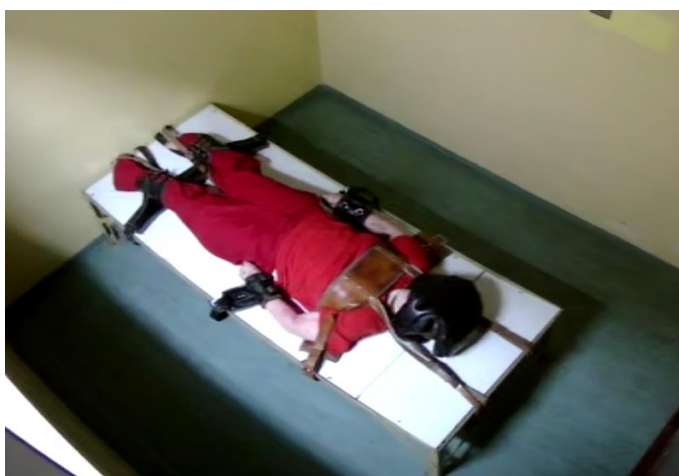
⁷² Zob. § 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. poz. 638).

zabezpieczenia przed dalszym okaleczeniem. Z dokumentacji wynikało, że wezwano pogotowie ratunkowe, lecz dopiero po 40 min. została zwolniona z pasów i doprowadzona do ratowników medycznych przybyłych do Aresztu. Zakończono na tym stosowanie środków przymusu bezpośredniego.

- i) W trakcie użycia środków przymusu bezpośredniego w dniu 27 września 2023 r. (siła fizyczna, kajdanki) kierownik ambulatorium udzielał osadzonej zakwalifikowanej do sprawców szczególnie niebezpiecznych świadczenia medycznego w postaci zastrzyku domięśniowego. Osadzona w pokoju lekarskim przebywała w asyście 3 funkcjonariuszy GISW, miała założone kajdanki związane na ręce z tyłu. Obraz był rejestrowany przez kamerę przenośną. Kierownik ambulatorium prosił, by nie nagrywać momentu podawania zastrzyku. Kamera pozostawała włączona, lecz opuszczona na podłogę. Jednak na kolejnym nagraniu osadzona była już monitorowana w sytuacji, gdy kierownik ambulatorium zakładał jej opatrunek na rękę. W tym czasie również miała kajdanki związane na ręce z tyłu.
- j) Podczas użycia środka przymusu bezpośredniego w dniu 11 stycznia 2023 r. (cela zabezpieczająca, pasy, kask, kajdanki) nagranie z kamery zainstalowanej w przedsionku celi zabezpieczającej ujawniło, że nie posiadała ona funkcji maskowania strefy prywatności w przekazywanym obrazie z toalety. Osadzona wykonywała intymne czynności fizjologiczne bez żadnego osłonięcia.
- k) Nagranie z użycia środków przymusu bezpośredniego w dniu 27 października 2023 r. trwające 24 godz. (siła fizyczna, kajdanki, kask, cela zabezpieczająca, pasy) wobec osadzonej kobiety pokazało, że w tym czasie tylko raz została wyprowadzona w celu spożycia posiłku – było to śniadanie następnego dnia. Ponieważ kobieta została osadzona w celi zabezpieczającej w południe, to pierwszym przysługującym jej posiłkiem był obiad, który dostarczono do przedsionka celi zabezpieczającej. Nie została ona jednak do niego doprowadzona, aby zjeść. W dokumentacji znajdował się zapis, że „osadzona odmówiła przyjęcia obiadu”. Nagranie z kamery pokazało, że funkcjonariusz wszedł do celi zabezpieczającej i zapytał, dlaczego osadzona odmawia przyjęcia posiłku. Kobieta w tym czasie siedziała w kącie celi skulona w kajdankach i kasku, nic nie odpowiedziała. Kolacji już nie dostarczono do celi, nie proponowano doprowadzenia na posiłek. Osadzona zjadła dopiero śniadanie następnego dnia, a zatem przez ok. 24 godziny pozostawała bez posiłku i bez picia.
- l) W przypadku tej samej osadzonej nagranie pokazało, że podczas stosowania pasa **wieloczęściowego** użyto jednocześnie kasku zabezpieczającego. Praktyka

ta jest niezgodna z art. 17 ust. 2 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁷³, który dopuszcza stosowanie kasku zabezpieczającego w celu zapobieżenia samookaleczeniu głowy, po uprzednim założeniu pasa obezwładniającego **jednocześnie** lub kaftana bezpieczeństwa albo kajdanek na ręce trzymane z tyłu. Dodatkowo osadzoną unieruchomiono na łóżku bez materaca, leżała więc na twardym podłożu.

m) Nagrania z użycia środków przymusu bezpośredniego ujawniły, że w kilku przypadkach funkcjonariusze mieli problemy z właściwym ich zastosowaniem. Mimo trwających kilka lub kilkanaście minut prób zapinania w pasy osadzona za chwilę i tak się wyswabadzała.

85. **Zaobserwowane na monitoringu nieprawidłowości dotyczące:**

- **wielogodzinne pozostawianie osadzonych w kajdankach (w tym na ręce skute z tyłu), nawet wtedy, gdy śpią lub spokojnie leżą,**
- **zakładania kajdanek osadzonym w czasie korzystania z toalety (w tym na ręce skute z tyłu) i spożywania posiłków, podczas kiedy osadzony/osadzona zachowuje się spokojnie,**
- **użycia wobec osadzonej jednocześnie pasa wieloczęściowego i kasku zabezpieczającego,**
- **obecności funkcjonariusza obok osadzonej kobiety załatwiającej potrzebę fizjologiczną,**

w ocenie KMPT należy uznać za poniżające traktowanie.

86. **Krajowy Mechanizm zwraca ponadto uwagę na ryzyko związane z nadmiernym, rutynowym czy nieproporcjonalnym użyciem środków przymusu**

⁷³ Dz. U. z 2024 r. poz. 383.

bezpośredniego. Ich zastosowanie musi być zgodne z zasadami określonymi w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, w tym z zasadą subsydiarności, proporcjonalności oraz minimalizowania szkód.

87. Analiza monitoringu ujawniła również sytuację, w której osadzona, leżąc unieruchomiona na łóżku, dokonała zranienia ust przez pocieranie o fragment pasa obezwładniającego. Osadzonej powinna zostać niezwłocznie udzielona pierwsza pomoc oraz zabezpieczenie przed dalszym zranieniem. Dodatkowo zachowanie osadzonej w celi zabezpieczającej wskazywało na potrzebę udzielenia jej konsultacji psychiatrycznej oraz psychologicznej.

88. W ocenie KMPT konieczne jest wyposażenie Aresztu w pasy obezwładniające, które nie będą stanowiły zagrożenia dla osadzonych.

89. Ponadto osobie umieszczanej w celi zabezpieczającej, na czas pobytu w tej celi, powinna być wydana niezbędna odzież, bielizna oraz pantofle, a także należy zapewnić jej korzystanie z posiłków oraz możliwość zaspokajania potrzeb fizjologicznych.

90. Konieczne jest także większe zaangażowanie personelu medycznego w regularne sprawdzanie, a wręcz ścisłą kontrolę osoby unieruchomionej za pomocą pasa obezwładniającego pod względem oceny ewentualnych negatywnych skutków dla zdrowia fizycznego i psychicznego tej osoby⁷⁴.

91. KMPT rekomenduje stosowanie środków przymusu bezpośredniego zgodnie z przytoczonymi w tym miejscu standardami oraz przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom, że środki przymusu bezpośredniego powinny być używane proporcjonalnie i wykorzystywane w sposób wyrządzający możliwie jak najmniejszą szkodę.

D. Traktowanie

92. Podczas wizytacji delegacja KMPT otrzymała głosy na temat niewłaściwego zwracania się do osadzonych kobiet przez funkcjonariuszy i funkcjonariuszki. Miały padać obraźliwe sformułowania, wulgaryzmy, niestosowne komentarze, np. na temat długości spódniczki.

93. KMPT zaleca podjęcie działań polegających na wyeliminowaniu opisywanego przez osadzone sposobu traktowania przez personel jednostki. Personel penitencjarny powinien otrzymać stanowczy sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania (w tym słowne znieważanie osadzonych) są niedopuszczalne.

⁷⁴ Zob. Means of restraint: <https://www.apr.ch/knowledge-hub/dfd/means-restraint>.

94. Z informacji udzielonych przez kierownictwo Aresztu wynika, że toczące się w latach 2022–2024 postępowania dyscyplinarne wobec personelu jednostki związane były głównie z niedopełnieniem obowiązków służbowych, niewykonywaniem poleceń służbowych lub wykonywaniem ich w sposób niewłaściwy, naruszeniem zasad etyki zawodowej. W jednym przypadku odnotowano natomiast niewłaściwe zachowanie funkcjonariuszki działu ochrony podczas pełnienia służby na oddziale dla kobiet. Z przekazanej dokumentacji wynika, że polegało ono na niehumanitarnym, naruszającym godność osobistą, traktowaniu poprzez wyśmiewanie, brak szacunku oraz używanie wobec osadzonych kobiet wyzwisk i wulgaryzmów. Drugi zarzut dotyczył niewłaściwego i lekceważącego zachowania względem wychowawczyni oraz usiłowanie narzucenia rytmu pracy i niestosowny sposób komentowania jej pracy.

95. W kwestii traktowania przedstawiciele KMPT zwrócili także uwagę, że w pokoju psychologa na oddziale kobiecym znajdowało się pomieszczenie przypominające klatkę. Było ono oddzielone ścianami od reszty pokoju, zamykane kratą, posiadające jedynie niewielkie tzw. okienko podawcze wychodzące na pokój psychologa. Przedstawiciele KMPT otrzymali sygnał, że jedna z osadzonych na czas rozmowy z funkcjonariuszem została w tym pomieszczeniu umieszczona. Rozmowa prowadzona była przez okienko podawcze. Z przeprowadzonych w trakcie wizytacji czynności wynikało ponadto, że osadzeni w trakcie rozmów z psychologiem przebywają najczęściej w kajdankach.

96. Nie negując potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w jednostce oraz zagwarantowania warunków bezpiecznego wykonywania zadań służbowych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, należy zwrócić uwagę, że budowanie właściwych relacji wychowawczych i psychologicznych ma szczególne znaczenie i wpisuje się w oddziaływanie na skazanych przez budowanie społecznie pożądanых postaw. Stąd istotne jest w każdym przypadku zachowanie proporcjonalności stosowanych środków bezpieczeństwa.

97. **W związku z powyższym KMPT zwraca się o udzielenie informacji, jak często i na jakich zasadach osadzeni są zakuwani w kajdanki podczas odbywania rozmów z psychologiem oraz jak często i na jakich zasadach wykorzystywane jest pomieszczenie opisane w pkt 95.**

E. Kontrola skazanych, tymczasowo aresztowanych, miejsc i przedmiotów

98. W celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku oraz zapobiegania popełnianiu przestępstw na terenie Aresztu osadzone poddawane są różnym

rodzajom kontroli, określonym w art. 223f k.k.w. Najczęściej jest to kontrola pobieżna polegająca na wzrokowym i manualnym sprawdzeniu lub użyciu środków technicznych przeznaczonych do wykrywania przedmiotów niedozwolonych lub substancji psychoaktywnych. W niektórych sytuacjach, np. podczas opuszczania oddziału mieszkalnego na widzenia lub po powrocie z pracy, osadzone poddawane są kontroli osobistej polegającej na zdjęciu obuwia i ubrań (w tym bielizny), zrobieniu przysiadu oraz kaszlnięciu, nawet gdy kobieta jest w trakcie menstruacji. Czasami osadzone proszone są o zdjęcie podpaski i przekazanie funkcjonariuszce do sprawdzenia lub wyrzucenie jej do kosza. Kontrole takie odbywają się zazwyczaj w tzw. pomieszczeniu do kontroli osobistej, a na oddziale kobiecym – w łaźni. Pomieszczenia, w których przeprowadzano tego typu kontrole, nie były wyposażone w środki higieniczne dla kobiet. Kobiety, po zdjęciu podpaski do kontroli, mogły używać swoich prywatnych podpasek zapasowych lub wracać do celi bez ochrony. **W ocenie KMPT wszystkie pomieszczenia, w których odbywa się kontrola osobista kobiet, powinny być wyposażone w jednorazowe maty/dywaniki papierowe oraz środki higieniczne dla kobiet.** W dniu wizytacji papierowe maty/dywaniki znajdowały się jedynie w pokoju do kontroli osobistej usytuowanym przy salach widzeń.

99. KMPT wyraża zaniepokojenie praktyką szczegółowej kontroli osobistej podczas menstruacji. Konieczność zdjęcia bielizny i środków higienicznych, przykucnięcia i kaszlnięcia podczas okresu w obecności funkcjonariuszki jest naruszeniem prywatności i godności ludzkiej. Osadzone często określają taką kontrolę jako upokarzającą i czują się bardzo zawstydzone, kiedy o tym opowiadają⁷⁵.

100. **KMPT podkreśla, że przeprowadzanie kontroli osobistych z koniecznością rozebrania się do naga, zaglądania w otwory ciała, szczególnie wobec kobiet menstruujących, powinno być stosowane w sposób zindywidualizowany, w warunkach zapewniających godność, bez stosowania upokarzających praktyk (takich jak zdejmowanie środków higienicznych i niedostarczanie zastępczych) i tylko wówczas, gdy użycie wykrywającego sprzętu elektronicznego jest niewystarczające.**

101. Wiele standardów międzynarodowych wskazuje, iż powinno dążyć się do stosowania alternatywnych metod przeszukań, np. skanery ciała (X-rays), wykrywacze metali, krzesła BOSS (Body Orifice Security Scanner) w celu zastąpienia kontroli osobistych i inwazyjnych przeszukań ciała, które stanowią poważną ingerencję w prywatność i mogą prowadzić do szkodliwych psychologicznych i fizycznych skutków

⁷⁵ Podobna praktyka odnotowana została podczas wizytacji zakładów karnych dla kobiet we Francji w 2022 r.: <https://www.apr.ch/global-report/france>.

(dotyczy to w szczególności osób, które doświadczyły przemocy seksualnej)⁷⁶.

Wizytowany Areszt wyposażony był jedynie w ręczne wykrywacze metali, urządzenie do kontroli bagażu oraz bramki do wykrywania metalu przy wejściu do jednostki.

102. Ponadto delegacja KMPT otrzymała informację, że po kontroli celi mieszkalnej jedna osadzona zastała swoje stringi zawieszone na kracie, co miało być formą żartu ze strony funkcjonariuszy.

103. **KMPT zaleca systematyczne przypominanie funkcjonariuszom i funkcjonariuszkom o zasadzie wyrażonej w art. 223f § 7 k.k.w., aby osoba kontrolująca przeprowadzała kontrolę w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej.**

F. Kontakt ze światem zewnętrznym

104. Analiza zestawienia kar dyscyplinarnych w latach 2023–2024 wykazała, że trzecią co do częstotliwości karą wymierzaną osadzonym było pozbawienie możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego na okres do 28 dni (115 razy)⁷⁷. W ocenie KMPT środek dyscyplinarny w postaci zakazu kontaktów między osadzonymi a ich rodzinami może znacząco zaszkodzić budowaniu właściwych relacji, spowodować dalsze łamanie zasad wywołane frustracją, nie przynosząc przy tym żadnych korzyści dyscyplinarnych. Wprowadzenie takiego rodzaju kary stoi ponadto w sprzeczności z Regułami z Bangkoku⁷⁸. **KMPT zaleca rozważenie odstąpienia od wymierzania tego typu kar.**

105. Jak wskazali pracownicy działu penitencjarnego, najczęściej pojawiającym się problemem zgłaszanym przez osadzone kobiety jest brak kontaktu z dziećmi, tęsknota za nimi. Często obawiają się one pozbawienia praw rodzicielskich z powodu pobytu w więzieniu, osłabienia ich relacji z dziećmi i innymi osobami bliskimi. W przypadku osadzonych mężczyzn problemem są obawy o utrzymanie rodziny, zapewnienie środków finansowych na życie bliskich, zadbanie o ich potrzeby bytowe.

⁷⁶ Zob. Reguła 20 Reguł z Bangkoku. Zob. także: Women in detention: Body searches – Improving protection in situations of vulnerability, January 2022, Association for the Prevention of Torture, s. 4; Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023 r., s. 105-111.

⁷⁷ Najczęściej wymierzanymi karami w Areszcie w latach 2023–2024 były: nagana (284 razy) oraz pozbawienie lub ograniczenie możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy (140 razy).

⁷⁸ Zob. Reguła 23: Sankcje dyscyplinarne dla osadzonych kobiet nie mogą obejmować zakazu kontaktów rodzinnych, zwłaszcza z dziećmi.

Mężczyźni też częściej martwią się o to, jak pobyt w więzieniu wpłynie na ich relacje z żonami/partnerkami.

106. Wizytatorzy KMPT starali się ustalić, w jaki sposób personel Aresztu realizował zadania określone w art. 87a k.k.w., czyli uwzględniał wobec osadzonych (w tym przypadku kobiet) sprawujących stałą pieczę nad dzieckiem do lat 15 potrzebę inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z dziećmi, wywiązywania się z obowiązków alimentacyjnych oraz świadczenia pomocy materialnej dzieciom, a także współdziałania z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, w których te dzieci przebywają. Jak ustalono, w Areszcie nie prowadzi się rejestru osadzonych sprawujących stałą pieczę nad dzieckiem do lat 15. Niemniej jednak podczas rozmowy wstępnej wychowawca dopytuje o sytuację rodzinną. Liczba dzieci i ich wiek są też czasami odnotowywane w Centralnej Bazie Osób Pozbawionych Wolności, lecz wiedza ta nie jest wykorzystywana do realizacji wspomnianego wyżej zadania, częściej do określenia i wpisania na listę osób odwiedzających⁷⁹.

107. Z informacji przekazanych przez personel działu penitencjarnego wynika, że wytyczne zawarte w art. 87a k.k.w. realizowane są w Areszcie przez programy readaptacyjne skierowane na zacieśnienie więzi rodzinnych. W latach 2022–2024 programy te nie dotyczyły jednak grupy osadzonych kobiet. Ponadto w okresach świątecznych osadzeni wykonywali kartki świąteczne, które zostały wysłane najbliższym. Osadzone z okazji Dnia Dziecka własnoręcznie wykonywały maskotki, które były przekazane dzieciom w trakcie widzeń. W Areszcie uwzględniało się również dodatkowe formy kontaktu z dziećmi, m.in. za pośrednictwem komunikatora Skype, również z dziećmi przebywającymi w placówkach opiekuńczo-resocjalizacyjnych. W odpowiedzi na pytanie KMPT, czy realizowana jest zasada, że skazani sprawujący stałą pieczę nad dziećmi przebywającymi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych powinni być w miarę możliwości osadzani w odpowiednich zakładach karnych, położonych najbliżej miejsca pobytu dzieci (art. 87a § 2 k.k.w.), wskazano, że dotychczas nie było potrzeby realizowania transportów w powyższym zakresie.

108. Analiza Zarządzenia Nr 87/2023 Dyrektora Aresztu Śledczego w Białymstoku z dnia 18 grudnia 2023 r. w sprawie porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Białymstoku oraz Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego

⁷⁹ Na kwestię rejestrowania dzieci kobiet przyjmowanych do zakładu zwracają uwagę Reguły z Bangkoku: Liczbę i dane osobowe dzieci kobiety przyjmowanej do zakładu karnego rejestruje się w chwili przyjęcia. Akta zawierają, bez uszczerbku dla praw matki, co najmniej imiona i nazwiska dzieci, ich wiek oraz, jeżeli nie towarzyszą matce, ich miejsce pobytu oraz status pieczy lub opieki nad dziećmi. Wszystkie informacje dotyczące tożsamości dzieci są traktowane jako poufne, a wykorzystanie takich informacji zawsze musi być zgodne z wymogiem uwzględniania najlepszego interesu dzieci (Reguła 3).

w Białymstoku doprowadziła do ustalenia, że nie zawiera on informacji o tym, że skazani, o których mowa w art. 87a k.k.w., mają prawo do dodatkowego widzenia z dziećmi (art. 105a § 3 k.k.w.).

109. **KMPT rekomenduje podejmowanie systematycznych i szerszych działań w obszarze wsparcia osadzonych, o których mowa w art. 87a k.k.w., w zakresie inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z dziećmi, współpracy z placówkami, w których dzieci osadzonych przebywają, oraz uzupełnienie Porządku Wewnętrznego o informację, że mają oni prawo do dodatkowego widzenia z dziećmi.**

110. Osadzeni mogą kontaktować się ze swoimi bliskimi podczas przepustek, widzeń na terenie Aresztu Śledczego oraz za pomocą telefonu i Skype. Dodatkowo mogą uzyskiwać nagrody zwiększające możliwości kontaktów ze światem zewnętrznym. **W ocenie KMPT uprawnienia te w wizytowanym Areszcie były jednak częściej przyznawane mężczyznom aniżeli kobietom.** Potwierdzają to poniższe dane.

	2022 r.		2023 r.		2024 r. (do dnia wizytacji, czyli do 9 lipca)	
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Przepustki	167	3 (1 osadzona)	77	3 (1 osadzona)	142	0
Zezwolenie na dodatkowe lub dłuższe widzenie	102	6	55	5	27	1
Zezwolenie na widzenie bez osoby dozoru	28	1	28	9	27	0
Zezwolenie na widzenie w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozoru	141	0	104	2	48	1
Zezwolenie na dodatkowe skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy	52	2	41	1	7	5
Zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin					13	0
Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni					3	0

111. **KMPT zaleca częstsze udzielanie osadzonym kobietom nagród zwiększających możliwości kontaktów ze światem zewnętrznym.**

112. Zgodnie z Instrukcją nr 2/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami, w celu zapewnienia optymalnych warunków do utrzymywania kontaktu osadzonych, w tym kobiet z osobami bliskimi, w szczególności z dziećmi, w jednostkach penitencjarnych należy m.in. dostosować poczekalnie dla odwiedzających do przebywania dzieci; tworzyć w sali widzeń i regularnie doposażać kąpiki zabaw; w miarę możliwości wyodrębnić oddzielne pomieszczenia do widzeń z małymi dziećmi oraz osobami niepełnosprawnymi (§ 11). W wizytowanym Areszcie w sali widzeń został wyodrębniony kąpik dla dzieci.

113. **KMPT zachęca do dokonania przeglądu pomieszczeń, do których dostęp mają dzieci osób pozbawionych wolności i kreowania w nich środowiska jak najmniej opresyjnego, sprzyjającego zabawie i interakcji z rodzicem⁸⁰. Kantyna więzienna, w której osoby odbywające widzenie mogą zakupić poczęstunek, również powinna posiadać w swojej ofercie produkty odpowiednie dla małych dzieci.**

G. Edukacja, praca, zajęcia kulturalno-oświatowe oraz oddziaływania resocjalizacyjne i psychologiczne dla osadzonych

114. W dniu wizytacji żadna z osadzonych kobiet nie korzystała z edukacji i nauczania. Z przedstawionych informacji wynika, że zgodnie ze stanem na dzień 30 czerwca 2024 r. liczba skierowań do Centrów Kształcenia Ustawicznego wynosiła 23 (mężczyźni), z czego 8 skazanych zostało przyjętych do poszczególnych szkół.

115. W latach 2022–2024 zorganizowano 6 kursów dla osadzonych, w tym 1 dla kobiet (w 2022 r. odbył się kurs fryzjerstwa, w którym wzięło udział 5 kobiet). Kursy dedykowane mężczyznom przygotowywały do następujących zawodów: opiekun osób starszych i niepełnosprawnych (2 edycje w 2022 r., udział wzięło 10 osadzonych), kucharz (przeprowadzony w 2023 r., udział wzięło 5 osadzonych), pracownik ogólnobudowlany (przeprowadzony w 2023 r., udział wzięło 10 osadzonych), stolarz (przeprowadzony w 2023 r., udział wzięło 10 osadzonych).

116. W Areszcie Śledczym w Białymstoku na dzień 9 lipca 2024 r. zatrudnionych było 149 osadzonych, w tym 14 kobiet. Jak wynika z uzyskanych danych, wśród osób zatrudnionych odpłatnie było 55 mężczyzn (4 zatrudnionych u kontrahenta pozawięziennego, pozostali wykonywali prace porządkowe i pomocnicze

⁸⁰ Zalecenia CM/Rec(2018)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczących dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych wskazują chociażby na to, by miejsca przeznaczone dla dzieci wyposażać w podgrzewacz do butelek, przewijak, zabawki, książki, przybory rysunkowe, gry itp.

na rzecz jednostki) i 1 kobieta (kontrahent pozawięzienny). Nieodpłatne zatrudnienie (art. 123a § 1 k.k.w.) znajdowało 89 osadzonych, w tym 13 kobiet. Z przekazanych KMPT danych wynika, że kobiety w Areszcie Śledczym w Białymstoku mogą pracować na stanowiskach: pracownik gospodarczy, fryzjer, roznosząca artykuły żywnościowe, opiekunka osoby z niepełnosprawnością.

117. W latach 2022–2024 osadzeni (kobiety i mężczyźni) uczestniczyli w zajęciach kulturalno-oświatowych i programach resocjalizacyjnych na terenie Aresztu lub poza nim. W analizowanym okresie zorganizowano 148 zajęć i programów resocjalizacyjnych, ale tylko 11 przeznaczonych dla kobiet (w 2022 r. nie organizowano takich zajęć dla kobiet, w 2023 r. miało miejsce 7 zajęć, a w 2024 r. – 3). Łącznie w powyższych zajęciach uczestniczyło 1138 mężczyzn i 88 kobiet. Oferta zajęć dla kobiet nie była szczególnie szeroka, dominowały w niej tematy plastyczne (wykonywanie kartek świątecznych, decoupage). Ponadto niewielka liczba kobiet wzięła udział w zajęciach pod nazwą: Z ortografią na Ty (4 osadzone), Zadbaj o swoje zasoby (7), Mediacje (6). Oferta zajęć dla mężczyzn była bardziej rozbudowana. Oprócz zajęć plastycznych i ortograficznych, uczestniczyli w kilku edycjach programów tj.: Promocja zdrowia, Trening autogenny Schultza, Psychoprofilaktyka uzależnień, Obywatel w urzędzie, ABC kompetencji społecznych, Nowa szkoła – lepszy start, Mediacja po wyroku, Ogród za murami oraz inne zajęcia informacyjno-edukacyjne, readaptacyjne, ekologiczne.

118. W latach 2022–2024 w Ośrodku diagnostycznym prowadzono 2 programy resocjalizacyjne, adresowane do skazanych mężczyzn.

119. W latach 2022–2024 zorganizowano w Areszcie łącznie 244 zajęcia kulturalno-oświatowych poza terenem jednostki penitencjarnej. Były to wyjścia do Muzeum Wojska w Białymstoku, organizacji pozarządowych oraz związane z uczestnictwem w biegach, zajęciach na terenach leśnych. W zajęciach tych wzięło łącznie 57 osadzonych, w tym 1 kobieta.

120. Z ustaleń poczynionych przez KMPT wynika, że osadzone w Areszcie kobiety większość czasu spędzały w celach mieszkalnych. Analiza nagrań z monitoringu w okresie od 1 do 7 lipca 2024 r. pokazała, że w świetlicy w tym czasie nie odbywały się dla nich żadne zajęcia. W dniu wizytacji nie działał nawet telewizor znajdujący się w świetlicy. Niektóre kobiety, w ramach współpracy z organizacją pozarządową, zajmowały się szyciem poduszek (rogali) dla kobiet w ciąży i karmiących oraz czapecek dla dzieci w szpitalu onkologicznym.

121. **W ocenie KMPT ten obszar funkcjonowania Aresztu wymaga wsparcia, w szczególności jeśli chodzi o ofertę dla kobiet. Osadzone powinny mieć dostęp do wszelkich oddziaływań na równi z mężczyznami. Oferowane**

oddziaływania powinny wspomagać i przygotowywać osadzone do prowadzenia niezależnego życia na wolności i obejmować również możliwości rozwoju w dziedzinach dostępnych dla mężczyzn. Angażowanie kobiet wyłącznie w zajęcia, które postrzegane są jako właściwe dla tej płci (np. rękodzieło, sprzątanie, pranie), może jedynie wzmocnić przestarzałe stereotypy dotyczące społecznej roli kobiet⁸¹.

122. **KMPT zaleca także wzmocnienie oferty programów resocjalizacyjnych i psychologicznych dla kobiet, w szczególności dla tych, które były ofiarami przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej⁸².**

123. Z informacji przekazanych przez pracowników Aresztu wynika, że program resocjalizacyjny skierowany dla kobiet „Zadbaj o swoje potrzeby” został sfinansowany ze środków Funduszu Sprawiedliwości w ramach umowy zawartej przez Stowarzyszenie POSTIS i Ministerstwa Sprawiedliwości. **Ponieważ w programie uczestniczyło do dnia wizytacji jedynie 7 kobiet, KMPT zwraca się do dyrektora Aresztu o udzielenie informacji, czy współpraca ze Stowarzyszeniem była jednorazowym przedsięwzięciem, czy planowana jest stała kooperacja.**

H. Umieszczanie w celach monitorowanych

124. W Areszcie znajduje się kilkanaście cel monitorowanych, w tym najwięcej na oddziale dla sprawców szczególnie niebezpiecznych.

125. Analizując dokumentację, przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę, że w latach 2022–2023 w oddziale dla niebezpiecznych umieszczane były kobiety, które nie były zakwalifikowane do tej kategorii sprawców⁸³. Powodem umieszczenia ich w tym oddziale była: konieczność izolacji od współuczestnika przestępstwa, duże zaludnienie oddziału dla kobiet, objęcie szczególną ochroną, wykonanie kary dyscyplinarnej w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej, zalecenie umieszczenia w celi monitorowanej.

126. W niedawnym piśmie skierowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich podkreślił, że przebywanie w celi,

⁸¹ Zob.: Women in prison, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT/Inf (2018) 5, s. 3. Dostęp na stronie: <https://www.coe.int/en/web/cpt/women-in-prison>; Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Prevention of torture and ill treatment of women deprived of their liberty, 18 stycznia 2016 r., CAT/OP/27/1, p. 38-42.

⁸² Zob. Reguły z Bangkoku (Reguła 42).

⁸³ Jest to możliwe na podstawie § 33 pkt 3 Zarządzenia Nr 69/23 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 31 października 2023 r. w sprawie sposobów ochrony, konwojowania oraz zadań ochronnych funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

w której zachowanie osadzonego jest stale kontrolowane, pomimo że nie należy on do kategorii osadzonych, wobec których ustawodawca przewidział obligatoryjne stosowanie monitoringu (tzw. niebezpiecznych), stanowi dodatkową dolegliwość. Dlatego też konieczne jest wydawanie pisemnej decyzji o stałej obserwacji osadzonego. Decyzja taka powinna podlegać kontroli sądowej w trybie art. 7 k.k.w., a także kontroli sędziego penitencjarnego na podstawie art. 34 § 1 k.k.w. oraz – w myśl art. 78 § 2 k.k.w. – kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej. Dodatkowo decyzja powinna zawierać podstawę prawną jej wydania, argumentację na rzecz zasadności zastosowania monitoringu w danej sytuacji faktycznej – w odróżnieniu od przywoływania wyłącznie sformułowania zaczerpniętego z przepisu będącego podstawą objęcia monitoringiem – a także określać czas stosowania stałej obserwacji. Niezbędnym elementem decyzji jest również pouczenie osadzonego o przysługującym mu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi do sądu penitencjarnego⁸⁴.

127. W związku z powyższym KMPT zwraca się o udzielenie informacji, czy osoby objęte stałą obserwacją otrzymują na piśmie decyzję o monitorowaniu ich zachowania.

I. Dostęp do informacji

128. Stanowisko do korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej (dalej: BIP) w wizytowanej jednostce znajdowało się w pawilonie A, przeznaczonym dla mężczyzn.

129. Z informacji uzyskanych podczas wizytacji wynikało, że w razie potrzeby osadzone kobiety są doprowadzane do tego pomieszczenia w celu skorzystania z BIP, jednak w ciągu ostatnich 2 lat żadna z nich takiego wniosku nie składała. Ponadto, jak wynikało z rozmów z osadzonymi kobietami, niewiele z nich miało wiedzę na temat możliwości skorzystania z tego rodzaju dostępu do informacji (część z nich nie posiadała wiedzy, co to jest Biuletyn Informacji Publicznej).

130. W związku z powyższym, zdaniem KMPT, wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości korzystania z BIP do szerszego grona osadzonych kobiet, np. przez ogłoszenia nadawane przez radiowęzeł czy rozwieszenie informacji na tablicach ogłoszeń w poszczególnych oddziałach.

⁸⁴ Wystąpienie generalne ZRPO z 25 listopada 2024 r., IX.517.615.2024. Dostęp: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-11/Do_DGSW_osadzony_monitorowanie_decyzja_25_11_2024.pdf.

J. Personel

131. W oddziale dla kobiet służbę pełnił funkcjonariuszki, z wyjątkiem dwóch incydentalnych sytuacji w 2024 r., kiedy to na stanowisku oddziałowego pełnił służbę mężczyzna. W obu przypadkach w tym samym czasie w oddziale dla kobiet służbę pełniły także funkcjonariuszki, jednak ze względu na niewielki staż pracy nie mogły pełnić służby na stanowisku oddziałowego.

132. Z informacji przekazanych przedstawicielom KMPT po zakończeniu wizytacji wynikało, że w latach 2022–2024 w Areszcie realizowane były szkolenie dla funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej Aresztu Śledczego w Białymstoku m.in. na temat: zasad etyki zawodowej, problematyki zapobiegania samobójstwom, obsługi kamer nasobnych, problematyki autoagresji, ochrony praw człowieka i Protokołu stambulskiego, mobbingu, udzielania pierwszej pomocy przedlekarskiej, stosowania środków przymusu bezpośredniego. Nie było natomiast szkoleń dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności wobec kobiet ani przemocy seksualnej. Reguły z Bangkoku były omawiane podczas odpraw kierownictwa oraz podczas jednej z comiesięcznych odpraw penitencjarno-ochronnych. W trakcie wizytacji delegacja KMPT uznała, że wiedza i świadomość personelu na powyższe tematy wymaga jednak uzupełnienia.

133. **KMPT rekomenduje cykliczne włączanie do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Aresztu zagadnień związanych m.in. z: pracą z kobietami pozbawionymi wolności w zakresie uwrażliwienia na kwestię płci oraz zakazu dyskryminacji i molestowania seksualnego⁸⁵, międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), zapobieganiem przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć, komunikacją interpersonalną i deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, postępowaniem z osobami wymagającymi szczególnego nadzoru i pracy z grupami wrażliwymi (np. z osobami starszymi, z niepełnosprawnościami), praktycznym wykorzystywaniem Protokołu stambulskiego.** Konieczność właściwego przeszkolenia i przygotowania personelu więziennego do pełnienia obowiązków jest zawarta w większości standardów międzynarodowych⁸⁶.

⁸⁵ Zob. Reguły z Bangkoku (Reguła 32-35).

⁸⁶ Zob. Reguły Mandeli (Reguły 75-76) oraz Europejskie Reguły Więzienne (Reguła 81).

VI. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

a) Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Białymstoku:

1. stosowanie środków przymusu bezpośredniego w sposób humanitarny, nieprowadzący do poniżającego traktowania;
2. większe zaangażowanie personelu medycznego w regularne sprawdzanie, a wręcz ścisłą kontrolę osoby unieruchomionej za pomocą pasa obezwładniającego pod względem oceny ewentualnych negatywnych skutków dla zdrowia fizycznego i psychicznego tej osoby;
3. przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom, że środki przymusu bezpośredniego powinny być używane proporcjonalnie i wykorzystywane w sposób wyrządzający możliwie jak najmniejszą szkodę;
4. umieszczanie kobiet pozbawionych wolności w odpowiednich dla nich placówkach/oddziałach, uwzględniając zasadę separacji osadzonych kobiet od mężczyzn oraz odbywania kary we właściwym systemie;
5. zaprzestanie praktyki umieszczania w celach dla niebezpiecznych kobiet niezakwalifikowanych do tej kategorii więźniów z powodu przebudowania oddziału dla kobiet;
6. wyposażenie stanowisk prysznicowych w Areszcie w zasłony umożliwiające zachowanie elementarnej intymności w czasie kąpieli;
7. przegląd i analizę usytuowania i sposobu funkcji maskowania stref prywatności w przekazywanych obrazach z toalet, łazien, części celi mieszkalnej przeznaczonej do celów sanitarno-higienicznych – i montażu ich w sposób uniemożliwiający ukazywanie intymnych części ciała osadzonych oraz wykonywanych przez nie intymnych czynności fizjologicznych i kąpieli;
8. uwzględnienie w najbliższych planach remontowych wytycznych zawartych w Instrukcji nr 2/2018 DGSW z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami i dążenie do utworzenia wymienionych w nim pomieszczeń w oddziałach przeznaczonych dla kobiet;
9. zainstalowanie osłony urządzeń sanitarnych w celach jednoosobowych;
10. poprawę warunków na placach spacerowych w celu zapewnienia więźniom większej różnorodności;
11. opracowanie i wdrożenie wytycznych określających metody i możliwości łagodzenia skutków ekstremalnych upałów;

12. podjęcie starań w zakresie zapewnienia w Areszcie całodobowej opieki medycznej świadczonej przez pielęgniarkę lub ratownika medycznego;
13. podczas badań lekarskich stosowanie kajdanek wobec osadzonych tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji);
14. udzielanie kobietom wsparcia przez tworzenie warunków do utrzymania higieny intymnej w okresie menstruacji i menopauzy, dostępu do wentylatorów, regularnych zmian ubrań, utrzymanie odpowiedniego nawodnienia organizmu, wzmacnianie kości – i innych działań wynikających z indywidualnych potrzeb;
15. zwiększenie asortymentu więziennej kantyny (po konsultacjach z więzienną służbą zdrowia) o środki ogólnodostępne na bóle menstruacyjne, preparaty łagodzące objawy menopauzy, szerszą ofertę środków higienicznych dla kobiet (np. podpaski zróżnicowane cenowo i według potrzeb, kubeczków menstruacyjnych, bielizny);
16. wzmocnienie oddziaływań ze strony więziennej służby zdrowia uwzględniających aspekt płci w zakresie badania stanu zdrowia, profilaktyki i edukacji zdrowotnej;
17. podjęcie działań polegających na wyeliminowaniu sytuacji niewłaściwego zwracania się do osadzonych kobiet przez funkcjonariuszy i funkcjonariuszki;
18. wyposażenie pomieszczenia do kontroli osobistej kobiet w jednorazowe maty/dywaniki papierowe oraz środki higieniczne dla kobiet;
19. systematyczne przypominanie funkcjonariuszom i funkcjonariuszkom o zasadzie wyrażonej w art. 223f § 7 k.k.w., aby osoba kontrolująca przeprowadzała kontrolę w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej;
20. przeprowadzanie kontroli osobistych z koniecznością rozebrania się do naga, zaglądania w otwory ciała, szczególnie wobec kobiet menstruujących – w sposób zindywidualizowany, w warunkach zapewniających godność, bez stosowania upokarzających praktyk (takich jak zdejmowanie środków higienicznych i niedostarczanie zastępczych) i tylko wówczas, gdy użycie wykrywającego sprzętu elektronicznego jest niewystarczające;
21. rozważenie odstąpienia od wymierzania kary w postaci pozbawienia możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego;
22. podejmowanie systematycznych i szerszych działań w obszarze wsparcia osadzonych, o których mowa w art. 87a k.k.w., w zakresie inicjowania,

- podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z dziećmi, współpracy z placówkami, w których dzieci osadzonych przebywają, oraz uzupełnienie Porządku Wewnętrznego o informację, że mają oni prawo do dodatkowego widzenia z dziećmi;
23. częstsze udzielanie osadzonym kobietom nagród zwiększających możliwości kontaktów ze światem zewnętrznym;
 24. dokonanie przeglądu tych pomieszczeń, do których mają dostęp dzieci osób pozbawionych wolności, i kreowanie w nich środowiska jak najmniej opresyjnego, sprzyjającego zabawie i interakcji z rodzicem;
 25. poszerzenie oferty oddziaływań dla kobiet, w tym programów resocjalizacyjnych i psychologicznych dla kobiet, w szczególności dla tych, które były ofiarami przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej;
 26. podjęcie wśród osadzonych kobiet działań informacyjnych na temat dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej;
 27. cykliczne włączanie do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Aresztu zagadnień wymienionych w pkt 131 raportu.

b) Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Olsztynie:

1. zapewnienie Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Białymstoku środków finansowych na realizację tych spośród powyższych zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

VII. Informacje dodatkowe

Na podstawie art. 20 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do **Dyrektora Aresztu Śledczego w Białymstoku** o udzielenie następujących informacji:

1. czy wakat funkcjonariusza na stanowisku pielęgniarz/pielęgniarka lub ratownik/ratowniczka medyczny/a oraz 0,7 wakatu przeznaczonego dla lekarza zostały wypełnione;
2. jak często i na jakich zasadach osadzeni są zakuwani w kajdanki podczas odbywania rozmów z psychologiem oraz jak często i na jakich zasadach wykorzystywane jest pomieszczenie opisane w pkt 95 raportu;
3. czy współpraca ze Stowarzyszeniem POSTIS była jednorazowym przedsięwzięciem, czy planowana jest stała kooperacja;

4. czy osoby objęte stałą obserwacją za pomocą monitoringu wizyjnego otrzymują na piśmie decyzję o monitorowaniu ich zachowania.

Opracowała: Justyna Józwiak

Za Zespół podpisuje:

Rafał Kulas

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/